

**Paperi esitetty YKTT2013 Yrittäjyyskasvatuspäivillä
26.9.2013 Helsingissä**

Yrittäjyysvalmentajat eettisten kysymysten äärellä

Outi Hägg, KT
Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu
outi.hagg@aalto.fi

TIIVISTELMÄ

Suomalaisten asenteet yrittäjyyttä kohtaan ovat muuttuneet myönteisemmiksi viimeisten vuosikymmenien aikana. Suomi oli ensimmäinen Euroopan Unionin maa, joka loi suuntaviivat koko koulujärjestelmän läpi menevälle yrittäjyyden opetukselle. Myös täydennyskoulutuksena tarjottava yrittäjyysvalmennus on vähitellen noussut kehittämisen kohteeksi (Hägg 2011).

Yrittäjyysvalmennusta on pääsääntöisesti toteutettu taloustieteen viitekehyksessä usein filosofiset näkemykset unohtaen. Etiikan ja yrittäjyyden suhdetta on usein kuvattu viha-rakkaus-suhteeksi ja näiden käsitteiden yhdistäminen nähtiin 1980–1990-luvuilla mahdottomaksi, mutta nyttemmin välttämättömäksi (Wempe 2005; Fisscher et al. 2005, 2007). Yrittäjyyskasvatuksessa yrittäjyys on ymmärretty lähtökohtaisesti positiiviseksi ilmiöksi ja pohdinnat yrittäjyyden etiikasta ovat jääneet yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksessa vähemmälle tarkastelulle. Tesfayohannes, Laurier ja Driscoll (2011,100) toivovat, että yrittäjyyden ja etiikan yhdistämistä tutkittaisiin laajemmin yrittäjyyskasvatuksen so. yrittäjyyskoulutuksen ja -valmennuksen konteksteissa. Viimeisen vuosikymmenen aikana keskustelua on vähitellen herätelty kysymällä, sisältääkö yrittäjyyskasvatus yhteiskunnallisen piiloagendan; onko yrittäjyyskasvatus ”susi lampaan vaatteissa” (esim. Holmgren et al. 2004; Keskitalo-Foley et al. 2010).

Tässä artikkelissa tarkastelen yrittäjyysvalmennuksen ja etiikan suhdetta yrittäjyysvalmentajien kokemana. Tutkimus on aineistolähtöinen eksploratiivinen tutkimus. Tutkimuksen tehtävänä on antaa tutkimukseen osallistuneille yrittäjyysvalmentajille ”ääni” tarinallisuuden kautta ja siten tuoda esiin ne merkitykset, jotka tutkimushenkilöt liittävät etiikan ja yrittäjyyden suhteeseen (ks. Hänninen 2003) yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa.

Tutkimusjoukon muodostavat yrittäjyysvalmentajat, jotka ovat osallistuneet Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen järjestämään yrittäjyysvalmentajan pedagogisiin opintoihin 2013. Tutkimusaineiston muodostavat opiskelijoiden kirjoittamat reflektiiviset esseet, jotka on analysoitu narratiivisella metodilla.

Narratiivisen analyysin tulokset osoittavat, että yrittäjyysvalmentajat eivät ole tiedostaneet valmennuksensa eettisiä perusteita. Valmentajat ovat lähtökohtaisesti ymmärtäneet yrittäjyyden hyvänä ja edistettävänä asiana kyseenalaistamatta sitä millään tavoin. Tulosten perusteella eettisistä sitoumuksista tietoiseksi tulemisella on suuri vaikutus yrittäjyysvalmentajan identiteetin kehittymiseen. Valmentajan eettinen vastuu heijastuu hänen harjoittamaansa pedagogiikkaan, oppisisältöihin, oppimateriaaleihin, opetusmenetelmiin ja oppimisympäristöihin. Näin ollen eettisten kysymysten pohdinta ja omasta arvoperustastaan tietoiseksi tuleminen vaikuttaa yrittäjyysvalmentajan tekemiin valintoihin sekä siihen, mihin hänen ammattietiikkansa perustuu ja millaiseksi hänen ammatillinen identiteettinsä kehittyy.

Yrittäjyysvalmennus on aina joihinkin arvoihin kiinnittyvää ja sen vuoksi niistä tietoiseksi tuleminen on tärkeää. Tutkimuksen perusteella tietoisuuden herääminen ja yrittäjyysvalmennukseen liittyvien eettisten kysymysten esille nostaminen aiheuttavat hämmennystä valmentajien keskuudessa. Esille nousevat ristiriitaisuudet tutuksi koettujen, usein jopa itsestään selvien lähtökohtien, motiivien ja keinojen sekä uusien yrittäjyyttä koskevien tarkastelukulmien välillä. Nämä kysymykset haastavat yrittäjyyskasvatuksen arvoperustan tietoiseen arviointiin. Siten etiikasta soisi käytävän jatkossa laajemmin keskustelua yrittäjyyskasvattajien ja alan tutkijoiden keskuudessa.

Avainsanat: yrittäjyyskasvatus, yrittäjyysvalmennus, etiikka, arvot, kasvatustietoisuus, identiteetti

1 JOHDANTO

Yrittäjyys on noussut kiinnostuksen kohteeksi joka puolella maailmaa. Myös suomalaisen asenteet yrittäjyyttä kohtaan ovat muuttuneet myönteisemmiksi viimeisten vuosikymmenien aikana. Suomi oli ensimmäinen Euroopan Unionin maa, joka loi suuntaviivat koko koulujärjestelmän läpi menevälle yrittäjyyden opetukselle.

Täydennyskoulutuksena tarjottava yrittäjyysvalmennus on vähitellen noussut kehittämisen kohteeksi (Hägg 2011). Yrittäjyysvalmennusta on pääsääntöisesti toteutettu taloustieteen viitekehyksessä usein filosofiset näkemykset unohtaen. Yrittäjyysvalmentajat ovat saaneet useimmiten liiketaloustieteellisen koulutuksen tai ovat sisäistäneet tämän lähestymistavan. Valmennuksissa on pyritty luomaan uutta liiketoimintaa ja näin ollen yritys-toiminta on ollut kehittämisen kohteena. Yrittäjyys inhimillisenä toimintana on jäänyt vähemmälle tarkastelulle, mikä on vaikuttanut siihen, että valmennuksessa ei ole kiinnitetty huomiota kasvatustieteeseen peruskysymyksiin.

Yrittäjyyskasvatuksessa yrittäjyys on ymmärretty lähtökohtaisesti positiiviseksi ilmiöksi ja pohdinnat yrittäjyyden etiikasta ovat jääneet yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksessa vähemmälle tarkastelulle. Tesfayohannes, Laurier ja Driscoll (2011,100) toivovat, että yrittäjyyden ja etiikan yhdistämistä tutkittaisiin laajemmin yrittäjyyskasvatuksen so. yrittäjyyskoulutuksen ja -valmennuksen konteksteissa. Viimeisen vuosikymmenen aikana keskustelua on vähitellen herätelty kysymällä, sisältääkö yrittäjyyskasvatusta yhteiskunnallisen piiloagendan; onko yrittäjyyskasvatusta ”susi lampaan vaatteissa” (esim. Holmgren et al. 2004; Keskitalo-Foley et al. 2010). Näyttäisi siltä, että talous ja sen arvot asetetaan jossain määrin, usein kovin kärkkäästikin vastakkain kasvatukseen ja sen arvojen kanssa. Ikonen (2006), on tehnyt jo hyvän lähentymispyrkimyksen esittäessään, että *yrittäjyyskasvatuksen tehtävänä on edistää kansalaisen taloudellista autonomiaa*. Hän onnistuu yhdistämään humanit ja taloudelliset päämäärät ja purkamaan vastakkainasettelua ideologisessa voimankoitoksessa, kuten hän asian ilmaisee. (ks. Ikonen 2006, 158–159.) Rohkenemmeko astua yrittäjyyskasvattajina yhteisen ”leiritulen” ääreen keskustelemaan eri näkökulmista kuten tämän tutkimuksen tutkimushenkilöt tekivät?

Hägg ja Peltonen (2013) ovat korostaneet luomassaan EnTree-mallissa yrittäjyyskasvatuksen filosofisia sitoumuksia ja niistä tietoisiksi tulemistä. He haastavat yrittäjyyskasvattajia pohtimaan pedagogisen toimintansa lähtökohtia kysymällä missä määrin yrittäjyyskasvattajat ottavat huomioon eettiset kysymykset. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pureutua empiirisesti näihin kysymyksiin.

Tutkimukseni tehtävänä on kuvata yrittäjyysvalmentajien kertomia kokemuksia yrittäjyydestä ja yrittäjyyteen valmentamisesta ja ymmärtää, millaisen merkityksen yrittäjyysvalmentajat antavat eettisille kysymyksille ja niiden pohdinnalle yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa. Yrittäjyysvalmennuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa toimintaa, jonka tavoitteena on valmentaa yrittäjyyteen ja oman yrityksen johtamiseen.

Tutkimus pyrkii löytämään vastauksia kysymykseen: *Millaisena eettiset pohdinnat näytetään yrittäjyysvalmentajien kertomuksissa?*

Harris et al. (2009, 415) haluavat rohkaista tutkijoita monitieteisiin etiikkaa ja yrittäjyyttä koskeviin tutkimuksiin. Tässä tutkimuksessa lähestyn eettisiä kysymyksiä kasvatustieteen ja yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatustutkimuksen näkökulmista etsien näkökulmia yrittäjyyskasvatuksen arvopohjasta. Taloustieteet ja kasvatustieteet tarkastelevat eettisiä kysymyksiä eri tavoin ja antavat tähän tutkimukseen monia näkökulmia syventäen aiheen ymmärrystä.

2 METODOLOGIA

Tämä tutkimus on aineistolähtöinen abduktiivista päättelyn logiikka noudattava eksploraatiivinen tutkimus. Eksploraatiivinen tutkimusote soveltuu sellaisiin tutkimuskohteisiin, joista ei vielä ole olemassa teoreettista ja jäsentynyttä tietoa mutta joista sellaista tarvitaan (ks. Hägg 2011; Kyrö, Hägg & Peltonen 2013), kuten tässä tutkimuksessa yrittäjyysvalmennusten laadun parantamiseksi. Tämän tutkimuksen tehtävänä on antaa tutkimukseen osallistuneille yrittäjyysvalmentajille ”ääni” tarinallisuuden kautta ja siten tuoda esiin ne merkitykset, jotka tutkimushenkilöt liittävät etiikan ja yrittäjyyden suhteeseen yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen yrittäjyysvalmennuksen ja etiikan suhdetta yrittäjyysvalmentajien kokemana. Näin ollen tutkimukseni sitoutuu fenomenologis-hermeneuttiseen paradigmaan ja narratiiviseen tulkitsevan tutkimuksen perinteeseen. Löytösen (2004) mukaan narratiivinen lähestymistapa on käyttökelpoinen erityisesti silloin, kun tutkitaan moraalijärjestyksen ilmenemistä kuten tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa käytän synonyymeinä käsitteitä narratiivi ja tarina.

Tutkimukseni taustaoletuksena on, että kertoessaan kokemuksistaan yrittäjyysvalmentajat rakentavat samalla valmentajaidentiteettiään. Hänninen (2003) on luonut käsitteen *sisäinen tarina*. Sisäinen tarina viittaa kertojan mielen prosessiin, jossa hän tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Kertoessaan sanallisesti sisäistä tarinaansa kertoja voi ottaa etäisyyttä tarinaansa ja muokata sitä yhdessä toisten kanssa. Sisäinen tarina ohjaa ihmisen toimintaa ja se on tässä ja nyt tapahtuva toiminnallinen prosessi. Sisäisen tarinan funktiot ovat Hännisen (2003, 50–71) mukaan: ajan jäsentäjä, kontekstiin kiinnittäjä, identiteetin rakentaja, kokemuksen jäsentäjä ja seula, syy-seuraussuhteiden jäsentäjä, arvojen artikuloija, halujen suodattaja, toiminnan ymmärtäminen päämäärien kautta ja emootioiden muovaaja. Tämän tutkimuksen kannalta edellä mainituista sisäisen tarinan tehtävistä *arvojen artikuloija* ja *identiteetin rakentaja* nousevat tärkeiksi. Lähestyn siten kysymystäni, mistä ja miten valmentajat puhuvat, kun he kirjoittavat eettisistä kysymyksistä yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa (ks. Hänninen 2003, 60–62; Kujala 2006, 111–115).

Tutkimuksen kontekstina on Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen keväällä 2013 CB EntreInt –hankkeessa (Interreg IVA 2007-2013) toteuttama valmennusohjelma *Yrittäjyysvalmentajan pedagogiset opinnot*. Valmennus on tarkoitettu asiantuntijoille, jotka ovat valmiita kehittämään pedagogista osaamistaan. Valmennusohjelman tavoitteena on antaa osallistujalle valmiudet toimia pedagogisena yrittäjyysvalmentajana ja kehittäjänä, yritysneuvojana tai vastaavissa tehtävissä ajankohtaisinta osaamista hyö-

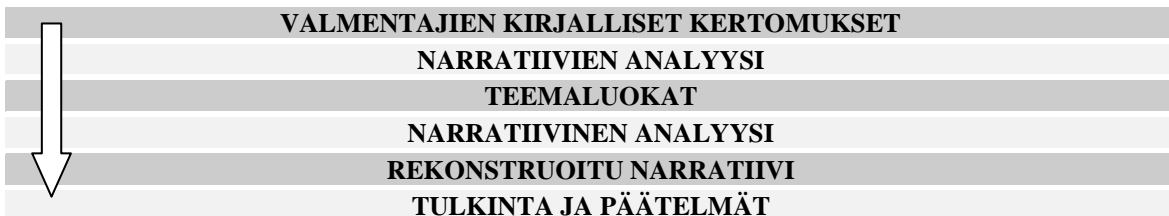
dyntäen. Valmennuksen tavoitteena on sekä valmentajan persoonallinen kasvu että pedagogisten taitojen kehittyminen.

Tutkimusjoukon muodostavat 12 yrittäjyysvalmentajaa, kuusi naista ja kuusi miestä. Tutkimusjoukkoon kuuluu yrittäjyyden opettajia, kouluttajia, konsultteja, neuvoja ja muita yrittäjyyden asiantuntijoita, jotka toimivat yrittäjyyden edistämisen tehtävissä. Käytän artikkelissani käsitettä *yrittäjyysvalmentaja* viittaamaan kaikkiin tutkimuksessa mukana oleviin henkilöihin. Tutkimusaineiston muodostavat valmentajien kirjoittamat reflektiiviset esseet, jotka olen analysoinut narratiivisella metodilla. Tutkimusaineiston kokonaislaajuus on 47 kertomusta. Kunkin kertomuksen pituus vaihtelee 3-10 sivua.

Hyvärisen (2006) mukaan tarinat ovat kommunikaatiota ihmisten välillä ja niiden merkitys on siinä, että ne jäsentävät eettistä paikkaamme maailmassa. Tämän tutkimuksen aineiston analyysissä olen noudattanut narratiivista lukutapaa, jossa mukana ovat kertojan ääni (autenttiset puhunnat), aineiston esiin nostamat teoreettiset kytkökset (dialogi aineiston ja teorian välillä) sekä lukijan reflektiivinen lukutapa ja tulkinta (ks. esim. Kujala 2008, 27). Mayn (2013) mukaan ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tehdä narratiivista tutkimusta. Tutkijat ovat siitä yksimielisiä, että tarinoissa on aina jokin juoni tai ainakin tietty kirjoittajan rakentama argumentaatiostrukturi, kuten Alasuutari (1999, 137) asian ilmaisee.

Tutkimusasetelma rakentuu alla olevan kuvion mukaisesti.

Kuvio 1: Tutkimusasetelma

Tutkimukseni on aineistolähtöinen. Tutkija on kuitenkin aina sidottu jonkinlaiseen esiymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä ja tulkinta perustuu aineiston ohella olettamuksesta elämän luonteesta, aikaisemmista tutkimuksista, kirjallisuudesta ja teoreettisista keskusteluista. Tutkimusprosessissa on kysymys jatkuvasta vuorovaikutuksesta aineiston ja teorian välillä (Ks. esim. Hägg 2011). Tuodakseni esiin empirian ja teorian vuoropuhelua viitataan tekstissä (kappale 3) tutkimushenkilöiden autenttisiin puhuntoihin.

3 EETTISTEN KYSYMYSTEN ÄÄRELLÄ – KYTKÖKSET AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN

Yrittäjyysvalmentajan tehtävänä on tunnistaa valmennettavan asenteita ja arvoja sekä kunnioitettava niitä. Vastoin arvojaan ei voi toimia, ainakaan pitkään. (P42:10.)

Kaikki inhimillinen toiminta perustuu ihmisen arvioon siitä, mikä on hyvää ja tavoittelemisen arvoista. Etiikan eli moraalifilosofian peruskysymyksiä ovat kysymykset hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Filosofian sanakirja määrittelee etiikan filosofian haaraksi, joka yleiseltä kannalta selvittelee ihmisen tekojen, pyrkimysten ja arvostusten hyväksyttävyyttä ja tuomittavuutta (Hetemäki 1999, 53). Ihmistä sanotaan moraalitajuiseksi olennoksi, koska hän kykenee tarkastelemaan hyvän ja pahan samoin kuin oikean ja väärän välisiä suhteita. Etiikan ja moraalin käsitteitä käytetään usein synonyymeina, mutta tieteessä ne erotetaan toistaan. Moraalilla ymmärretään yleensä konkreettista toimintaa, ihmisten valintoja ja tapoja, jotka omaksutaan tietyissä kulttuurisissa yhteyksissä. Etiikalla ymmärretään moraalialueen koskevaa teoreettista pohdintaa, mutta myös käytännön toimintaa siinä mielessä, mitä vaikutuksia tavoitellaan toimimalla tietyllä tavalla. (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 68–69; Hoffmann 1996, 7.) Moraalifilosofian ydinkäsite on arvo. Arvo liittyy siihen, mitä pidämme arvokkaana ja arvottaminen kuuluu keskeisesti kaikkeen inhimilliseen toimintaan.

Mitä on yrittäjäyyskasvatuksen etiikka? Tästä aiheesta on toistaiseksi hyvin vähän tutkimusta, eikä aihetta ole juuri nostettu keskustelun kohteeksi tiedeyhteisössä. Tässä kappaleessa (kappale 3) tarkastelen etiikan peruskysymyksiä kasvatuksen ja yrittäjyyden sekä yrittäjäyyskasvatuksen näkökulmista. Kasvatuksen ja yrittäjyyden yhdistäminen etiikan kontekstissa ei ole ongelmatonta ja kenties sen vuoksi keskustelu aiheen ympärillä on ollut vähäistä. Yrittäjäyyskasvatus yhdistää kaksi käsitettä: yrittäjyyden ja kasvatuksen. Hägg ja Peltonen (2013) toivovat, että yrittäjyyden ja kasvatuksen ulottuvuudet olisivat yrittäjäyyskasvatuksessa tasapainoisessa suhteessa toisiinsa.

Kasvatusta ja yrittäjyyttä on ollut olemassa aina. Molempien niin kasvatuksen kuin yrittäjyyden tieteesoppien juuret katsotaan olevan valistuksen ajassa, joten ne lähtökohtaisesti rakentuvat sellaisten perusarvojen varaan kuten tiedon ja ihmisen oman ajattelun puolustaminen, ihmisen vapaus ja vastuu omista valinnoistaan (Kyrö 1997; Hetemäki 1999, 215; Ikonen 2006; Puolimatka 2011). Jotta kasvatuskäsitteen käyttö yrittäjäyyskasvatuksen yhteydessä olisi oikeutettua, on syytä avata kasvatuksen päämääriä ja ehtoja. Kasvatustieteellä on ilmeisen paljon annettavaa yrittäjäyyskasvatuksen tutkimukselle pohdittaessa eettisiä kysymyksiä.

Kasvatuksen etiikka

Arvot ohjaavat ihmisen toimintaa, arvot ohjaavat yrittäjyyttä. Tärkein arvo itselleni on ihmisarvo (P47:2).

Kasvatus on intentionaalista, tarkoitusperäistä ja sillä on aina arvokkaana pidetty tavoite. Intentionaalisuuteen sisältyy ajatus, että kasvattajalla tulee olla *kasvatustahtoa* kohteeseensa nähden. Kasvatus on myös käytännöllistä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa toimintaa, johon sisältyy vaikuttamis- tai muutospyrkimys. Eräs määritelmä kasvatuksesta on "täyteen ihmisyyteen" ohjaamista. (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 33–35.) Tähän määritelmään sisältyy ajatus: ihmisen on sallittava tulla itsekseen, täydeksi ihmiseksi. Ikonen (2000) on kiteyttänyt kasvatuksen tehtävän oivallisesti: ”Meillä ole tarvetta määritellä kasvatusta, vaan sitä mitä pidämme hyvänä.” Vasta hyvä muuttaa kasvatuskäsitteen todeksi. (Ikonen 2000, 121.) Puolimatka (2011) puolestaan korostaa, että ihmisen ollessa

olemuksellisesti tarkoitustaan pohtiva olento, kasvattaja joutuu väistämättä pohtimaan oman toimintansa mielekkyyttä ja niiden asioiden arvoa, joita hän kasvatustoiminnassaan pyrkii edistämään. (Puolimatka 2011, 12–14).

Elämänfilosofinen ajattelu on ollut aina minusta erittäin kiehtova aihe ja jo ensimmäisen puolen tunnin aikana, jossa erityisesti kehoitettiin ryhtymään uudella tavalla kuuntelemaan itseään ja pohtimaan omia arvojaan, tunteitaan ja ajatuksiaan synnytti niin paljon mietittäviä aiheita, etten meinannut päästä eteenpäin luennon kuuntelussa. (P37:6.)

Kasvatus on myös aina valtaa ja vallankäyttöä, mikä ei tarkoita sitä, että kasvatus tulisi sen perusteella tuomita. On huomattava, että vallan puuttuminen ei välttämättä johda hyvään tai suo vapautta. (Ojakangas 2001, 52–54.) Kasvatuksessa auktoriteettia määriteltäessä on ymmärrettävä, että lähtökohtana on *tietoisuus hyvästä elämästä*, josta muodostuu kasvatuksen eettinen arvoperusta. Kasvatus ja auktoriteetti ovat riippuvaisia maailman- ja ihmiskäsityksestä. Maailmankäsitys ja ihmiskäsitys ovat ontologisia kysymyksiä ja kysymystä hyvästä elämästä voidaan pitää eettisenä kysymyksenä (Puolimatka 2011). Se ilmentää yhteiskunnassa ja instituutioissa vallalla olevaa arvomaailmaa. Kysymys on siten yhteisöllisestä merkityksenannosta. Tuleeko ihminen täydeksi ihmiseksi ilman ohjausta, kasvatusta ja auktoriteettia? Tämä kysymys on oleellisen tärkeä myös tämän tutkimuksen kannalta, kun tutkitaan yrittäjyysvalmennuksen eettisiä kysymyksiä, erityisesti yrittäjyysvalmentajan vastuun ja vallan suhdetta valmennettaviinsa. Kasvatussuhteen tulisi perustua toisen ihmisen luonnolliselle arvostukselle. Kestävät arvot ja intentiot, joita kasvatuksessa tavoitellaan, syntyvät kuitenkin vuorovaikutuksessa vasta sitten, kun kasvattajan ja kasvatettavan välille on syntynyt luja luottamus.

Valmentajana haluan olla vastuullinen ja tasapainossa itseni kanssa, peloton ja aito. Haluan rakentaa itseni ja valmennettavien välille hyvän suhteen – luottamuksen (P24:18).

Puolimatkan (1999b) mukaan kasvatuksen ja ohjauksen tarkoituksena on auttaa yksilöä toteuttamaan inhimilliset mahdollisuutensa ja elämään täysipainoista elämää. Ilman ohjausta ihminen joutuisi käyttämään yrityksen ja erehdyksen tietä ja hukkaamaan voimavarojaan. (Puolimatka1999b, 231.) Itsensä kasvattaminen, jalostaminen ihmisenä on elämän ikäinen haaste jokaiselle, jolla on ihanteita elämässään. Auktoriteetin moraalinen ehto on, että kasvattajan on aina ajateltava kasvatettavan parasta. Tässä piilee myös kasvatuksen haaste; kenen ehdoilla ja kenen hyväksi? Auktoriteetti edellyttää siten tietoa hyvästä elämästä eli kasvattajalla tulee olla *arvotietoa*. (Puolimatka1999b, 226.) Auktoriteetti tarkoittaa toista varten olemista ja toisesta välittämistä.

Haluan olla valmentaja, josta hohkaa lämmin kehä ja avoimuuden ilmapiiri. Haluan valmentaa siten, että jokainen ihminen ominen taustoineen ja persoonallisuuksineen saa tilan olla oma itsensä ja vapauttaa luovan ajattelunsa. (P43:2.)

Puolimatka (1999b) täsmentää, että auktoriteetti ja vapaus eivät ole toistensa vastakohtia, vaan toistensa edellytyksiä. On tärkeää ymmärtää, että auktoriteetissa on kysymys suhteesta, ei ominaisuudesta, kuten arkiajattelussa usein hairahdutaan ajattelemaan. Auktoriteetin väärinkäyttöä voidaan estää sillä, että toiminta on avointa eikä peiteltyä. Peitelty auktoriteetti sortuu helposti käyttämään manipulaatiota avoimen vallan käytön sijaan.

Tällöin kasvatettavalta riistetään oman mielipiteen muodostamisen mahdollisuus. (Puolimatka 1999b, 226–257; ks. myös Värri 2004)

...miten valmentaja voi yleensäkin päästä valmennustehtävässään tilanteeseen jossa hän ei tuupi tai manipuloi valmennettavaa. Mietin juuri sitä asiaa, jossa valmentaja antaa tilaa kasvaa niin että valmennettava itse omaksuu sen mitä on haluamassakin. Ei sitten näe tehneensä päätöstä, jonka joku muu on hänelle esittänyt (P10:44).

Kasvatuksellisessa ajattelussa erilaiset filosofiset arvositoumukset johtavat erilaisiin käsityksiin elämän tarkoituksesta ja ihmisenä olemisesta. Nämä taustauskomukset määrittelevät valintojamme kasvattajina ja vaikuttavat siten pedagogiseen toimintaamme. Puolimatkan (2011) mukaan ihmisillä on ainakin kaksi toisistaan poikkeavaa käsitystä arvojen luonteesta. On myös mahdollista luopua arvonäkökulmasta ja pyrkiä arvovapaaseen näkemykseen tieteellisen tiedon pohjalta. Tällaisia näkemyksiä on esitetty muun muassa yrittäjyyden käsitteen kohdalla (ks. Rae 2010, 595).

Ensimmäisen lähestymistavan mukaan kasvatus perustuu vakaumukseen, että on olemassa luovuttamattomia arvoja, jotka ovat inhimillisen elämän edellytys. Näin arvonäkökulma saa *elämäntarkoituksen* näkökulman. Pohtiessaan elämäntarkoitustaan ihminen pyrkii kiinnittämään arvoajattelunsa erilaisiin *suuriin kertomuksiin* kyetäkseen ymmärtämään ja tulkitsemaan itseään ja toimintaansa. Arvot toimivat inhimillisen toiminnan lähteenä. Toisen käsityksen mukaan, arvot määräytyvät ihmisten mieltymysten mukaan, käytännöllisen kokemuksen, avoimen keskustelun, kulttuurisen kehityksen tai yksilöllisen valinnan pohjalta. Arvot ovat siten vapaasti valittavissa ja sovittavissa. Arvovapaus merkitsee vapautta inhimillisten tunteiden rajoituksista ja vaatimuksista. Erästä tällaista jäsenystä edustaa Puolimatkan (2011) naturalismiksi nimeämä suuntaus, joka on saanut merkittävän aseman länsimaisessa kulttuurissa. Hän väittää, että naturalistisen ajattelun ottaessa enemmän sijaa kulttuuri on vähitellen kadottamassa käsityksen inhimillisen olemassaolon moraalista perustasta. Puolimatka (2011) varoittaa, että jos ihmistä ei kohdella moraalisenä olentona, häneltä viedään samalla vapaus ja vastuu hallita omaa toimintaansa moraalisesti vastuullisina olentoina. (Puolimatka 2011, 12–19, 29–30.)

Edellä esitetyn perusteella voisi väittää, että ihminen löytää toimintansa mielekkyyden merkitysten kautta. Ihmisen elämän mielekkyys rakentuu hänen asettamistaan päämääristä. Päämäärät puolestaan valikoituvat sillä perusteella, mikä on hänelle arvokasta ja arvotonta. Näin ollen merkitykset toimivat *motivaation* lähteinä.

Kun puhutaan etiikasta kasvatuksen yhteydessä, kysymys on siitä, kuinka pedagogiikan avulla voidaan saada aikaan moraalista käyttäytymistä (Hoffmann 1996, 7). Kasvattajalla on aina kasvatusvastuu ja hänen tulee olla tietoinen kasvatuksensa päämääristä. Värri (2004) vertaa kasvattajan tilannetta samankaltaiseksi kuin Platonin esittämässä Menonin paradoksissa: ”Kuinka sinä muka aiot tutkia sellaista, mistä et edes tiedä, mitä se on, kun etsit sellaista mitä et tunne. Jos löydät sen, mistä tunnistat sen siksi, mistä et mitään tiedä?” Tietämisen ja tietämättömyyden paradoksi kuuluu Värriin (2004) mukaan kasvatuksen olemukseen. Kasvattajalla on oltava näkemys hyvästä elämästä, jotta hän voisi toimia eettisesti kasvatustyössään, vaikka hän ei lopulta tiedäkään, mitä se hyvä elämä oikeastaan on. (Värri 2004, 27.) Puolimatka (1999a, 13–14) huomauttaa puolestaan, että kasvat-

tajan tehtävänä on tehdä valintoja, ja valintojensa kautta hän sitoutuu tiettyyn käsitykseen ihmisestä ja maailmasta. Värille (2004) vastuu on kasvatustyössä oleellista, mikä merkitsee sitä, että kasvatuksella tulee olla tarkoitus, josta päämäärät määrittyvät. Vastuu on olennainen osa kasvattajan itseymmärrystä.

Värri (2004) väittää, että eettisesti oikeutettu kasvatusta voi toteutua vain dialogisessa kasvatussuhteessa, jossa hyvän elämän ja itseksi tulemisen ihanteet ovat päämääränä. Kasvatustussuhteen eettisenä peruseriaatteena tulee olla, että kasvattajalla ei ole oikeutta alistaa kasvatettavan kokemuksia oman maailmankuvansa mukaisiksi, vaan kasvattaja on kasvatettavalleen auttaja, maailman tulkki. Dialoginen kasvatussuhde merkitsee myös sitä, että kasvatuksen ja kasvun päämääriä ei tule samastaa, koska kasvulla ei voi olla mitään ulkopuolelta määriteltyä päämäärää. (Värri 2004, 21–30.)

Valmentajana haluan herätellä ajatuksia ja avata uusia näkökulmia kuitenkin välttämättä valmiita ratkaisuja (P24:11).

Kasvatuksessa kaikki päätökset perustuvat jollakin tavalla arvoihin ja sen vuoksi kasvatuksessa on aina eettinen perusvire. Arvot ohjaavat siten kasvatustoiminnan ja arvot saavat ilmaisunsa kasvatustavoitteina. (Kansanen 1996, 13–14.) Kenelle tämä eettinen valta päättää kasvatuksen tavoitteista annetaan, on tärkeä kysymys. Tähän kysymykseen tulisi kyetä vastaamaan myös yrittäjyysvalmennuksessa.

Yrittäjyyden etiikka

Yrittäjyyden tutkimuksessa eettiset kysymykset ovat vahvistuneet viimeisten kahden vuosikymmenen aikana sen myötä, kun tutkimus on kohdistunut *yrittäjämäiseen käyttäytymisen tutkimiseen*. Etiikan ja yrittäjyyden suhdetta on usein kuvattu viha-rakkaussuhteeksi ja näiden käsitteiden yhdistäminen nähtiin 1980–1990-luvuilla mahdottomaksi, mutta nyttemmin välttämättömäksi johtuen muun muassa globalisaatiosta (Wempe 2005; Fisscher 2005, 207). Harris et al. (2009) ovat luoneet katsauksen yrittäjyyden etiikkaa koskeviin tutkimuksiin ja luokitelleet tieteelliset keskustelut kolmeen teemaluokkaan: 1) yrittäjämäinen etiikka (*entrepreneurial ethics*), 2) yhteiskunnallinen ja sosiaalinen yrittäjyys (*social entrepreneurship*) sekä 3) yrittäjyys ja yhteiskunta (*entrepreneurship and society*).

Ensimmäinen teema yrittäjämäinen etiikka (*entrepreneurial ethics*) korostaa yrittäjää ja hänen kohtaamiaan eettisiä pulmatilanteita, jotka ovat olennaisia varsinkin uuden yrityksen perustamisvaiheessa ja yrityksen alkutaipaleella. Yrittäjien motiiveihin on suhtauduttu epäilevästi ja yrittäjiä on usein halveksittu suunnasta jos toisestakin. On jopa väitetty, että yrittäjillä ja rikollisilla on yhteiset motiivit. Yrittäjien käyttäytymiseen on liitetty autoritarismi, petollisuus ja manipulointi. (Brenkert, 2002, 6.)

Hannafeyn (2003) mukaan yrittäjät kohtaavat suuria haasteita tehdessään päivittäin valintoja ja päätöksiä ilman minkäänlaista eettistä ohjeistusta yrityksessään. Heidän päätöksensä voivat vaikuttaa ratkaisevasti yrityksen tulevaisuuteen joko vahvistaen tai heikentäen sitä. Yrittäjä kohtaa monimutkaisia eettisiä ongelmia, jotka liittyvät muun muassa reiluun käytökseen, henkilöstö- ja asiakassuhteisiin, kommunikaation rehellisyyteen jne.

Varsinkin aloittaville yrittäjille eettiset kysymykset ovat uusia ja tuntemattomia. Hannafey (2003) peräänkuuluttaa *moraalista identiteettiä* yrittäjien kompetenssina. (Hannafey 2003, 99.)

McVea (2009) on tutkinut Hannafeyn (2003) jälkeen yrittäjän päätöksenteon suhdetta etiikkaan tilanteessa, jossa yrittäjän päätöksenteko tapahtuu epävarmoissa tilanteissa. McVea (2009, 493) käyttää käsitettä *moraalinen mielikuvitus (moral imagination)*, joka yhdistää luovan ajattelun ja eettisen tinkimättömyyden tarjoten käytännöllisemmän ja tuloksellisemman lähestymistavan kuin perinteiset ulkopuolelta tulevat sääntöihin perustuvat eettiset lähestymistavat. McVean (2009) tutkimus osoittaa, että *moraalisen identiteetin* ja *moraalisen mielikuvituksen* välillä on yhteys päätöksentekoprosessissa. Moraalinen identiteetti merkitsee henkilökohtaista eettistä vastuun kantamista ja liittyy syvästi yrittäjän minäkäsitykseen. Moraalinen identiteetti liittyy erityisesti kahteen tekijään: *tilanteen arviointiin suhteessa omiin henkilökohtaisiin uskomuksiin* (‘mihin haluan tämän päätöksen johtavan?’) ja *emotionaaliseen sitoutumiseen suhteessa ongelmaan* (emootioon luottaminen päätöksenteossa). Tutkimuksen mukaan näyttäisi siltä, että se päätös, mikä yrittäjän mielestä on mieluisin tai tuntuu parhaimmalta, on se, mitä on seurattava. Yrittäjät käyttivät yksikön ensimmäistä persoonaa pohdiskellessaan eettisiä kysymyksiä, mikä osoittaa asioiden henkilökohtaisuutta sen sijaan, että ne olisi ymmärretty ulkopuolelta tuleviksi säännöiksi. Yrittäjä hyödyntää moraalista mielikuvitustaan käyttääkseen omaa harkintaa, joka perustuu omiin arvositoumuksiin. McVean (2009) mukaan moraalinen mielikuvitus vaatii sellaisten taitojen ja herkkyysalueiden kehittymistä, jotka ylittävät rationaalisen laskelmoinnin. Päätöksentekotilanteessa moraalinen mielikuvitus käyttää moraalista herkkyyttä ottaen huomioon erilaiset näkökulmat ja vaihtoehdot. (McVea 2009, 495–502.)

Bryant (2009, 505) viittaa Restin (1986) moraalien kehittymistä koskevaan *Nelikomponenttimalliin* malliin. Mallin neljä keskeistä prosessia ovat: moraalinen herkkyys, moraalinen arviointi, moraalinen motivaatio ja moraalinen luonne (ks. Jagger 2011). Jagger (2011, 14–16) tulkitsee Restin (1986) teoriaa siten, että näiden neljän prosessin on tapahduttava, jotta käyttäytyminen olisi moraalista. Bryant (2009) väittää, että yrittäjät eivät useinkaan oivalla, mistä eettisyydessä on kysymys, koska heiltä puuttuu *moraalinen tietoisuus*. Moraalisen tietoisuuden puute lisää riskiä tehdä epäeettisiä päätöksiä ja käyttäytyä moraalittomasti. Näihin päiviin saakka yrittäjyyden keskusteluissa on vähätelty moraalisen tietoisuuden merkitystä.

”Ajattele rehellisesti” kolahti. Minusta se on hyvä pohja oman eettisen toiminnan reflektoinnissa. Olen aikanani oppinut sen, että rehellisyys itseä kohtaan oikein oivallettuna heijastuu myös luontaisena rehellisyytenä toisia kohtaan. Ja vain rehellisyys itseä kohtaan voi antaa pohjan itsensä aidolle kehittämiselle. (P45:16.)

Miten moraalista tietoisuutta voidaan kehittää? Bryant (2009, 506) nostaa esiin kasvatustieteistä tutun käsitteen *itsesääätely* ja korostaa sen merkitystä tietoisuuden kehittämisessä. Itsesääätely johtaa puolestaan *moraalisen identiteetin* kehittämiseen. Peltonen (2008) on tarkastellut itsesääätelyyn kuuluvan minäpystyvyyden (*self-efficacy*) merkitystä yrittäjyyskasvattajana kehittämisessä ja tuo esiin miten tietoisuus omista kyvyistä ja omasta toiminnasta yrittäjyyskasvattajana kehittyy vähitellen, hämmennyksen ja itsetuntemuksen

lisääntymisen, kokemusten jakamisen ja reflektoinnin kautta. Peltosen (2008) mukaan ammatillisen osaamisen kehittämisessä merkityksellistä on etenkin emotionaalisten kysymysten pohdinta. Damasion (2000) mukaan emootioiden tehtävänä on tuottaa informaatiota ja tuoda ne tietoisuuteen, koska tietoisuus alkaa tunteena (Damasio 2000). Silvia (2010) on todennut, että emootioita koskeva tutkimus on rönsyilevää ja sen vuoksi tutkijat ovat pyrkineet jäsentämään emootioiden kenttää erilaisilla luokituksilla. Eräs tällainen luokka on *tietämystunteet* (*knowlegde emotions*). Tähän luokkaan Silvia (2010) lukee muun muassa hämmennyksen ja mielenkiinnon tunteet. (Silvia 2010, 75–80.) Silvian (2009, 49) mukaan hämmennyksen tunne on uusi tulokas tunteiden psykologiassa. Hän pitää hämmennyksen tunnetta metakognitiivisena signaalina, koska se informoi ihmistä siitä, mitä hän ei ymmärrä, ja että toiminnassa tarvitaan jotain muutosta kuten esimerkiksi lisää ponnisteluja. Ihmisille, jotka ovat kiinnostuneita valmentamisesta, hämmennyksen tunne on merkittävä voimavara. Hämmennys provosoi mielenkiinnon tunteita ja johdattelee oivalluksen lähteille. (Silvia 2009, 48–49.)

Olen jossain kummallisessa hämmennyksen tilassa, mutta nyt tiedän, että se johtaa hetken päästä oivallukseen, jos vain jaksan työstää kimpoilevia ajatuksiani (M10:10).

Toinen teema yhteiskunnallinen ja sosiaalinen yrittäjyys (*social entrepreneurship*) edustaa yrittäjyyden uutta muotoa. Yrittäjyyden monimuotoistuminen ja laajeneminen muun muassa sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen on pakottanut yrittäjyyden tutkijat eettisiin pohdintoihin. Eettiset valinnat eivät enää kosketa pelkästään suuria yrityksiä, vaan yhtäläillä huomiota on kiinnitettävä pienten yritysten tekemiin eettisiin valintoihin. (Zahra et al. 2009, 527; Rae 2010, 595.) Zahra et al. (2009) aprikoivat sosiaalisen ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden olevan joidenkin mielestä vahingollista, koska niidet arvot ovat perinteisen yrittäjyysajattelun vastaisia. Vaarana on, että vaikka eettiset sitoumukset ja velvoitteet ajavat yhteiskunnallista ja sosiaalista yrittäjyyttä eteenpäin pyrkiessään parantamaan yhteiskuntaa, saattaa toimijoiden itsekkyyks kuitenkin johtaa epäeettisiin käytäntöihin. Intohimo ja sille rakentuva identiteetti saattaa nostaa yhteiskunnallisten ja sosiaalisten yrittäjien itsekkyyden. Itsekkyyks puolestaan saattaa johtaa joitakin yrittäjiä uskomaan, että mikä tahansa toiminta, joka täyttää heidän intohimonsa on oikeutettua. (Zahra et al. 2009, 527–528.)

Kolmas teema yrittäjyys ja yhteiskunta (*entrepreneurship and society*) herättelevät makrotason keskusteluun yrittäjyyden, yhteiskunnan ja etiikan suhteesta. Brenkert (2002) maalailee, kuten hän sanoo, suurin pensselin vedoin kuvan yrittäjyyden, etiikan ja hyvän yhteiskunnan suhteista. Hän vakuuttaa, että yrittäjyys tuo mukanaan merkittäviä eettisiä kysymyksiä, mikäli pyrimme edistämään yrittäjämäistä elämäntapaa ja yhteiskuntaa. Ensin on ymmärrettävä, että ihmiset sitoutuvat yrittäjyyteen joko hyvistä tai huonoista tarkoituspersistä käsin. Ihmiset voivat käyttäytyä sekä moraalisesti että moraalittomasti. Yrittäjyys ei siten Brenkertin (2002) mielestä ole lähtökohtaisesti pelkästään hyvä tai paha asia. Toiseksi hän uskoo, että yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä yhteiskuntaa on mahdollista edistää. Mutta jos yrittäjämäinen yhteiskunta viittaa yhteiskuntaan, jossa edistetään yrittäjyyttä, on tärkeää tiedostaa, millainen suhde on yrittäjämäisen yhteiskunnan ja hyvän yhteiskunnan välillä. Brenkert (2002) on tullut siihen tulokseen, että meidän ei tule edistää pelkästään yhteiskuntaa, jossa yrittäjät näyttävät tärkeää roolia, vaan nimenomaan *hyvää* yrittäjämäistä yhteiskuntaa. Hyvän yrittäjämäisen yhteiskunnan mallissa ovat eettiset

ja arvokysymykset otettu huomioon yhteiskunnan toteuttamisessa. Brenkert (2002) puolustaa yrittäjyyttä ja näkee yrittäjyydellä olevan merkittäviä moraalifilosofisia vaikutuksia rakennettaessa hyvää yhteiskuntaa. Hänen mukaansa nämä vaikutukset eivät ole yhtään vähemmän merkityksellisiä kuin taloudelliset vaikutukset. Yrittäjyys ei ole hänen mukaansa pelkästään liiketoimintaa tai yleensäkin taloudellista toimintaa, vaan se on pikemminkin sitä, miten organisoimme tämän päivän yhteiskuntaa. Tämän hän näkee syvemmän eettisen tutkimuksen arvoisena. (Brenkert 2009, 13–15, 33.)

Yhteiskunnan kehittyminen kestävään kehitykseen ja talouskasvatukseen voidaan saavuttaa mielestäni esimerkiksi uuden yrittäjyysvalmennuksen avulla (P36:5).

Näistä kolmesta teemasta tämän tutkimuksen aineiston kannalta kiintoisimpia ovat yrittäjämäinen etiikka sekä etiikka, yrittäjyys ja yhteiskunta. Yhteenvetona Harris et al. (2009) tutkimuksesta voidaan sanoa, että yrittäjyyden ja etiikan yhdistämisestä koskeva tutkimus on rikasta ja monimuotoista. Moniin kysymyksiin on jo löydetty vastauksia, mutta paljon on vielä jatkotutkimusaiheita jäljellä.

Rae (2010, 595) väittää, että yrittäjyyttä saatetaan pitää arvovapaana ja moraalikäsitteiden ulkopuolisena käsitteenä, mutta toteaa saman tien, että tätä käsitystä haastetaan yhä useammin. Taloustieteellisissä julkaisuissa liiketoimintaan liittyviä eettisiä kysymyksiä on tutkittu laajasti 2000-luvulla eri näkökulmista (ks. esim. Brenkert 2002; Bucar et al. 2003; Hannafey 2003; Hartman 2007; Harmeling et al. 2008; McVea 2009; Clarke & Holt 2009; Clercq & Dakhli 2009; Rae 2010). Kansainvälistyminen ja uudet yrittäjyyden muodot ovat luoneet uusia haasteita ja pakottaneet yritykset moraalifilosofisten kysymysten pohdintaan. Liiketaloustieteellisissä keskusteluissa huomio kiinnittyy yrityksen liiketoiminnan eettisyyteen (*business ethics*). Huomiota on kiinnitetty muun muassa kestävään kehitykseen, jota esimerkiksi Reilukauppa edustaa (ks. Wempe 2005). Tässä artikkelissa sivuutan kuitenkin liiketoimintaa koskevat eettiset keskustelut esittämällä ainoastaan lyhyen katsauksen viimeaikaisiin kansainvälisiin tutkimuksiin, jotka jollakin tavoin ovat tämän tutkimuksen liepeillä, yrittäjyyskasvatukseen liittyen tai siihen lisäarvoa luoden. Tämä tutkimus on aineistolähtöinen ja aineistossa liiketoimintaan liittyvän etiikan käsitteily jää vähäiseksi, eikä sen vuoksi ansaitse tässä artikkelissa syvempää tarkastelua, vaikka aihe on sinänsä tärkeä.

Rae (2010) tarkastelee yrittäjyyttä Brenkertin (2009) tavoin kriittisesti. Hän jakaa yrittäjyyden uuteen ja vanhaan yrittäjyyden muotoon. Vanha yrittäjyys edustaa hänelle uusliberalistista, kapitalistiseen kasvuteoriaan perustuvaa ajattelua. Yhtenä vanhan yrittäjyyden piirteinä Rae (2010) mainitsee, että se ei tunne lainkaan moraalista vastuuta toimintansa vaikutuksista. Hän vaatii yrittäjyydelle uutta suuntaa, jossa luovutaan lyhyen tähtäimen voiton maksimoinnista ja kapitalismista. Tämä uusi yrittäjyyden paradigma vaikuttaa laajemmin yhteiskunnan tarpeisiin.

Nyt kuitenkin uusliberalismin yrittäjyydelle asettamien ”kovien teesien aika” on onneksi vaihtumassa yrittäjyyden uuteen, pehmeämpään ja eettisempään aikakauteen. Tämä kehitys on tuonut aivan uusia haasteita yrittäjyysvalmennukseen (P9:12).

Rae (2010) sijoittaa vastuullisuuden yrittäjyyden ytimeen ja tällöin tärkeiksi uuden yrittäjyyden piirteiksi hahmottuvat muun muassa eettisyys, arvot, sensitiivisyys, intuitiivisuus,

kollektiivisuus ja pitkän tähtäimen kestävä kehitys. Uusi yrittäjyys luo sosiaalista hyvää. Rae (2010) arvelee, että uusliberalistista yrittäjyyttä voidaan tuskin koskaan kitkeä kokonaan pois, mutta yrittäjyyskasvattajien vastuulla on kyseenalaista kriittisesti tämä malli ja lisätä opiskelijoiden näkemystä uusliberalismin rajoitteista. (Rae 2010, 591–599.) Värri (2004) näkee vastaavasti kasvatustieteen etiikan rakentuvan vastuullisuudelle ja vastuu on osa kasvattajan itseymmärrystä.

Yrittäjyyskasvatuksen etiikka

Pohdinnassani ja ajattelussani huomaan, että nämä asiat ovat olleet suurelta osin piilossa itseltäni, tiedostamattomina ja tunnistamattomina aiheina aiheuttaen sen, etten ole aiemmin kyennyt ottamaan niihin tietoisesti kantaa oman ajatteluni ja arvomaailman näkökulmasta. Nyt siihen on tarjoutunut oivallinen tilaisuus ja uskon, että tämä kokemus tulee vaikuttamaan omaan lähestymistapaan koskien yrittäjyyspedagogiikka ja –kasvatustee-maa yleisesti. (P29:2)

Yrittäjyyskasvatus on kasvatuksellista toimintaa, vaikka sitä ei ole aina sellaiseksi mielletty liiketaloustieteellisestä traditiosta johtuen. Kasvatuksen käsitettä on vieroksuttu ja mieluummin on puhuttu yrittäjämäisestä oppimisesta ja opettamisesta tai valmentamisesta. Biesta (2012, 583) erottaa kasvatustieteen käsitteet kasvatus ja oppiminen toisistaan. Kasvatus on enemmän kuin muutosta käyttäytymisessä, jonka merkityksen oppiminen pelkistetysti käsitteenä antaa. Kasvatuksessa on kysymys syvemmästä päämäärästä: arvotietoisuudesta ja moraalijärjestyksestä kehittämisestä. Yrittäjyyskasvattajan tavoitteena tulisi tämän tiedon valossa olla auttamassa opiskelijoita kohti näitä päämääriä. Biesta (2012) korostaa, että lähtökohtaisesti kasvatuksen tavoitteena tulisi olla yhteisen hyvän tavoittelu, mutta arvelee tänä päivänä sen olevan väheksyttyä. Kasvatusta yritetään valjastaa pikemminkin palvelemaan pelkästään yksityistä ja taloudellista hyvää. (Biesta 2012, 581; ks. myös Komulainen 2004; Ikonen 2006.) Biesta haastaa näillä sanoilla yrittäjyyskasvattajat eettisten kysymysten äärelle.

Hägg ja Peltonen (2013) ovat nostaneet keskusteluun yrittäjyyspedagogiikkaa koskevassa artikkelissaan *kasvatustietoisuuden*, joka näyttää puuttuvan yrittäjyyskasvatuksen keskusteluista lähes kokonaan. Heidän mukaan yrittäjyyskasvattajien tulee olla tietoisia oman kasvatustoimintansa lähtökohdista ja perimmäisestä tarkoituksesta. Hirsjärvi (2001) määrittelee kasvatustietoisuuden sen suppeassa merkityksessä tajunnan tilaksi, jolle on tyypillistä tietoisuus toimimisesta kasvattajana tehtävässä ja tietoisuus tähän liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista. Kasvatustietoisuuteen liittyvät muun muassa käsitykset *kasvatuksen tavoitteista ja arvopäämääristä*. On tärkeää huomata, että tiedostaminen on jatkuvasti kehittyvä prosessi, ei staattinen ikään kuin valmis ja lopullinen tila. (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 60–62.) Hellsten (1996) painottaa, että eettisen kasvatuksen tarkoituksena on auttaa ihmisiä luomaan itselleen vahva *moraalinen identiteetti*, koska vain silloin ihminen kykenee tekemään itsenäisiä moraalisia päätöksiä ilman, että hän turvautuu kriittittä muiden mielipiteisiin. Vahva moraalinen identiteetti luo uskallusta pohtia erilaisia arvovalintoja. (Hellsten 1996, 51; ks. myös Hannafey 2003; McVea 2009.)

”Uusi yrittäjyys” haastaa valmentajat etsimään uudenlaisia, pehmeämpiä lähestymistapoja yrittäjyysvalmennuksen kokonaisvaltaiseen sisältöön ja ympäristöön sekä muuttamaan omia koulutusasenteitaan ihmisten kautta ja kanssa toimiviksi (P5:7).

Ikonen (2006, 7) esittää teoksessaan *Yrittäjyyskasvatus. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä* kysymyksen, millaista on hyvä yrittäjyyskasvatus ja millä keinoin siihen voidaan pyrkiä. Ikonen (2006) kuvaa teoksessaan suomalaisen yrittäjyyskasvatuksen historiaa ansiokkaasti. Yrittäjyyskasvatus on saanut alkunsa kasvatustieteen ulkopuolella niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Yrittäjyyskasvatuksen juuret ovat yrittäjyyden ja liiketoiminnan kehittämisen ohjelmissa. Tästä syystä johtuen ensimmäisen vuosikymmenen aikana (1994–2004) kasvatustieteilijöiden anti suomalaisessa yrittäjyyskasvatuksen keskusteluissa jäi vaatimattomaksi. (Ikonen 2006, 26–27.) Kansainvälinen yrittäjyyskasvatuksen keskustelu on edelleenkin lähes kokonaan taloustieteilijöiden keskinäistä keskustelua ja kasvatustieteen näkökulmasta yrittäjyyskasvatuksellinen keskustelu jää yksipuoliseksi. Kiinnostus kasvatustieteelliseen ymmärrykseen on kuitenkin kasvamassa. Edellä esittämäni katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin osoittaa, että eettisten kysymysten pohdinta on lisääntynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Suomessa olemme kuitenkin askeleen edellä tuodessamme kasvatustieteen näkemyksen yhteiselle näyttämölle taloustieteellisen näkemyksen kanssa etsien sinnikkäästi yhteistä kieltä. Tosin aivan ongelmatonta ei näiden näkemysten yhdistäminen ja yhteisymmärryksen löytäminen ole ollut (ks. esim. Keskitalo-Foley et.al. 2010).

Mistä kasvatustieteilijöiden ja taloustieteilijöiden kohtaamattomuuden ongelma kumpuaa? Ikonen (2006) tutkimuksen mukaan suomalaisen yrittäjyyskasvatuksen taustalla on kaksi suurta kertomusta: *talousliberalistinen vapaan yrittäjyyden kertomus ja kansalaisen velvollisuuksia korostava yhteistoiminnallisen yrittämisen ja kansalaisyhteiskunnan kertomus*. Ikonen (2006) kuvaa näitä kahta suurta kertomusta seuraavasti: Uusliberalistisessa yrittäjyyden kertomuksessa yhteiskunnan kehitysvoima perustuu vapaalle kilpailulle ja markkinaehtoinen yrittäminen nähdään luonnollisena olotilana. Holhoava hyvinvointivaltio sen sijaan estää yhteiskunnan luonnollisen kehityksen. Uusliberalistisessa yrittäjyyden kertomuksessa lähtökohdaksi otetaan yksilö ja hänen yritteliäisyytensä, joka ilmenee pyrkimyksenä koota taloudellisia arvoja. Hyvinvointivaltiota puolustava yrittäjyyden kertomus rakentuu puolestaan perinteelle, jossa talouden päämäärät on alistettu yhteiselle päätöksenteolle, jolloin yhteiskunta voi edistää hyvinvoinnin tasaisempaa jakautumista muun muassa pienyrittäjyyden avulla (Ikonen 2006, 35–39). Hyvinvointivaltiota puolustavassa yrittäjyydessä on pohjalla ajatus, että ihmiset eivät ole luonnostaan autonomisia ja tasa-vertaisia tai vapaita. Pikemminkin ne ovat arvoja, jotka vaativat työtä ja vaivannäköä. (ks. Hellsten 1996, 65.)

Uusliberalismin kaltaisessa ajattelutavassa vyörytetään yrittäjyyden siivin yhteiskunnan perusteellista muutosta kohti kansakunnan yhteistä hyvää. Tässä ajattelutavassa ei periaatteessa ole mitään moitittavaa. Siinä ontuu vain valitettavasti se seikka, ettei se perustu koko yhteiskunnallisen elämän ja sen tarjoamien mahdollisuuksien ja vaatimusten realiteetteihin. [...]kaikista kansalaisista ei voi tulla uusliberalismin mukaisia ”uljaita ihmisiä”, eli tässä tapauksessa vain yrittäjämäisesti ajattelevia ja toimivia ihmisiä. Tuosta ”uljaudesta” ja siihen pyrkimisestä meillä on jo historiammekin toisessa yhteydessä varoittavia esimerkkejä. Ihmisen ei tule olla ohjelmitava robotti, vaan omilla aivoillaan ajatteleva ja geneettisten ominaisuuksiensa ja kokemustensa pohjalta oppiva ja toimiva olento. (P9:7-8.)

Ikonen (2006) muistuttaa, että yrittäjyyttä on korostettu näissä molemmissa keskusteluissa ja yrittäjyyskasvatus soveltuu yhtä hyvin kumpaankin viitekehukseen, mutta saa niissä hyvin erilaisen sisällön. (Ikonen 2006, 59.) Erityisesti etiikka näyttäytyy varsin erilaisena näissä kertomuksissa johtuen siitä, että ne kumpuavat erilaisista, usein vastakkaisistakin, moraalifilosofisista arvoista. Tämä tutkimustulos näyttäisi selittävän suomalaisen yrittäjyyskasvatuksen dilemmoja. Riippuen siitä, kumpaa ideologiaa halutaan olla edistämässä, valikoituu myös kieli, jota käytetään. Näin ideologia saa auktoriteetin aseman, jossa on kyse hallinnasta logoksen avulla, sanan vallasta.

Muutamit viimeaikaiset artikkelit (esim. Holmgren et al. 2004; Komulainen 2004; Keskitalo-Foley et al. 2010; Rae 2010) ovat haastaneet yrittäjyyskasvattajia arvokeskusteluun ja nostaneet esiin kysymyksen koulutuksen roolista uusliberalistisena hallintana. Ikonen (2006, 59) tutkimuksen mukaan kukaan suomalaisista näkyvistä yrittäjyyskasvattajista ei tunnustaudu uusliberalistisen ideologian kannattajiksi, vaikka käytännöt osoittavatkin toista. Näyttäisi siltä, että oma viitekertomus ja siihen liittyvä etiikka ovat piilossa ja tiedostamattomia. Tähän kysymykseen ovat kiinnittäneet huomiota Keskitalo (2004) ja sittemmin Ikonen (2006) ja Komulainen et al. (2010). Kahtiajako näiden kahden ajattelun välillä on ilmeinen. On hämmästyttävää, miten vähän keskustelua on uskallettu käydä yrittäjyyskasvattajien keskuudessa. Keskustelun puutteesta auktoriteetit piiloutuvat ja vaarana on manipuloinnin mahdollisuus molemmissa leireissä.

On todennäköistä että liian suppealla näkemyspohjalla potentiaalista yrittäjyyttä jää hyödyntämättä. Yrittäjyyden motiivit voivat olla moninaisia, ja yhdellä katsantotavalla ei nähdä kaikkia mahdollisuuksia. (P12:4.)

Kuten edellä olen esittänyt, kasvatus on myös aina valtaa ja vallankäyttöä. (ks. Ojakangas 2001, 52–54). Valtaan liittyvät aina auktoriteetit. Puolimatka (1999) painottaa, että yhteiskunta, jossa auktoriteettirakenne on keskitetty, ei suosi vaihtoehtoisia näkökulmia eikä niiden kehittelyä. Yhteiskunnallinen pluralismi on este indoktrinaatiolle, manipulovalle kasvatukselle. Yhteiskunnallinen pluralismi on tärkeää, koska se antaa muun muassa kasvatukselle ja talouselämälle, tieteelle ja taiteelle riittävän vapauden toimia oman ominaisuutensa mukaisesti. (Puolimatka1999b, 251–252.) Nämä Puolimatkan (1999) ajatukset on hyvä ottaa huomioon yrittäjyyskasvatuksen keskusteluja arvioitaessa ja myös omaa kantaa muodostettaessa.

Suomalaisessa yrittäjyyskasvatuksen keskustelussa on syytä kysyä, miten valtaa käytetään puhuttaessa yrittäjyydestä eri areenoilla. Onko vallan käyttö avointa vai peiteltyä? Mitä eroa on avoimella ja nimettömällä auktoriteetilla? Avoimesta vallankäytöstä luopuminen johtaa kätkeytyyn vallankäyttöön, psyykkiseen manipulaatioon. Psyykinen manipulaatio rakentaa tunnemekanismeja, jotka altistavat toisen vallan ja estävät itsenäisen toiminnan. Foucaultin (1926–1984) käsityksen mukaan nimettömän auktoriteetin käyttö perustuu haluun hallita ihmistä tehokkaammin. Avointa auktoriteettia on helppo vastustaa, mutta nimetön auktoriteetti on mielivallan lipunkantaja. Nimetön vallankäyttö on salakavalaa, joka vaikuttaa ihmisen piilotajuntaan ja riistää ihmiseltä oman ajattelun vapauden. (Puolimatka1999b, 261–264.) Tämän ajattelun pohjalta näyttäisi olevan tarvetta tulla tietoiseksi omista arvositoumuksistaan myös yrittäjyyskasvattajina. On tärkeää myös pohtia, millaisia omia hallintamekanismeja minulla yrittäjyyskasvattajana kenties on.

Avoimeen vallankäyttöön kuuluu arvositoumustensa julkistaminen. Arvot luovat yhtenäisyyttä ja lisäävät yhteisöllisyyttä. Kasvatusvastuu velvoittaa edistämään kaikessa ajattelun vapautta ja mielipiteen ilmaisun moninaisuutta, muutoin valta kiteytyy *Sanaksi*. Kasvatuskohteen oikeutena on olla tietoinen kasvattajan arvositoumuksista.

Yrittäjyyskasvatuksen etiikan kannalta on tärkeää pohtia myös *materialistisia arvoja*, jotka liittyvät uusliberalistisen yrittäjyyden tavoitteisiin (esim. voiton maksimointi).

Olen vahvasti sitä mieltä, että lyhyen aikavälin voitontavoittelu ja kvartaalitalouden johtaminen ovat tuhoon tuomittuja tulevaisuudessa. (P14:1)

Materialismi on lähellä naturalismi käsitettä (ks. Puolimatka 2011, 14). Materialismissa todellisuus on aineellista ja kaikki olemassa oleva on palautettavissa aineeseen. Jyrkkä vastakohta ontologiselle materialismille on ontologinen idealismi, jonka mukaan todellisuus on luonteeltaan henkinen. Ihmiskunta on aikojen alusta tavoitellut aineellisia arvoja, joten mikään ei ole muuttunut auringon alla. Ojanen (2011) asettaa vastakkain materialistit ja humanistit. Hän kritisoi materialistisia arvoja ja tuo esiin sen varjopuolia kuten teknologian ylivallan, luonnonvarojen ja erilaisten hyödykkeiden lisääntyvän kulutuksen, joiden seurauksena esimerkiksi piittaamattomuus luonnosta lisääntyy. Hän nostaa esiin myös materialismin vaarat yksilön kannalta kuten sisäisen motivaation heikkenemisen tehdä sitä, minkä kokee tärkeäksi ja arvokkaaksi. Materialismi vaikuttaa myös ihmissuhteisiin lisäten itsekkyyttä, muiden hyväksikäyttöä ja manipulointia vähentäen avuliaisuutta ja empatiaa. (Ojanen 2011, 252–256; ks. myös Brenkert 2002, 6) Ikonen (2006) kysyy, onko yritteliäs ihminen vain yritysten hyödyn tavoittelun ja voiton maksimoinnin väline tai yrittäjä valtion bruttokansantuotteen kohentaja. Onko ihmisellä itsellään mitään arvoa? Kasvatustieteilijälle, jossa toiminnan eettinen hyväksyttävyyys on ytimessä, tämä on keskeinen kysymys (Ikonen 2006, 60).

Valmentajille on tullut vastuu lisätä opiskelijoiden näkemystä vanhan yrittäjyyden rajoitteista. Samalla painotetaan tuoton maksimoinnin järjettömyyttä. (P9:13.)

Yrittäjyyskasvatuksen etiikka nostaa pohdittavaksi myös *yrittäjyysvalmennuksen etiikan* ja erityisesti valmentajan vastuun näissä kysymyksissä. Husun (2001) mukaan aikaisempi tutkimus paljastaa, että useimmat valmentajat eivät ole tietoisia valmennuksensa moraalista vaikutuksista. Tutkimushenkilöt kertovat lisäksi, että he eivät ole valmistautuneita käsittelemään moraalisia dilemmoja, jotka tulevat esiin heidän valmennustyössään. Kuitenkin valmentajan pitäisi olla tietoinen toimintansa seurauksista, koska valmentaja väistämättä välittää omia käsityksiään moraalifilosofisista kysymyksistä. Tämän vuoksi valmentajien tulisi kyetä arvioimaan jokaista askeltaan käytännön työssä. (Husu 2001, 67–68.)

[...] teen hurjasti työtä saavuttaakseni tietoisuuden mihin olen menossa. (P10:4)

Shurden et al. (2010, 54–57) ovat tulleet saamaan johtopäätökseen omassa korkeakouluopettajia koskevassa tutkimuksessaan. He ovat havainneet, että mikäli opettajilla puuttuu pedagoginen koulutus, puuttuu usein myös ymmärrys käsitellä opetuksessaan eettisiä kysymyksiä. Carruth ja Carruth (1991) puolestaan väittävät, että vaikka opettajalle on tärkeää kunnioittaa opiskelijoiden erilaisia käsityksiä moraalista, on myös tärkeää korostaa, että sellaiset moraalikysymykset kuten rehellisyys, lahjomattomuus ja tinkimättömyys

eivät ole intuition tuottamia mielipidekysymyksiä. Kysymys on elämään ja yhteiskuntajärjestykseen liittyvistä arvoista. (Carruth & Carruth 1991.)

4 TULOKSET JA NIIDEN POHDINTA

Tuloksissa kuvaan yrittäjyysvalmentajien kokemuksia ja heidän kokemuksilleen antamia merkityksiä rekonstruoidun narratiivin avulla. Analysointini käynnistyi narratiivien analysoinnilla. Koodasin ja luokittelin tarinat aineistolähtöisesti. Käytin apunani ATLASi 6.0. laadullisen aineiston analyysiohjelmaa helpottaakseni aineiston jäsentelyä ja hahmottaakseni kokonaiskuvaa ilmiöstä. Samanaikaisesti, kun luokittelu eteni luin teemoihin liittyvää kirjallisuutta ja kirjoitin tutkijan memoja teoreettisemmalla tasolla. Kysymys on hermeneuttisesta dialogista aineiston ja teorian kanssa.

Luokittelun seurauksena yrittäjyysvalmentajien elämismaailma on jaettavissa kolmeen pääteemaan ja 46 alateemaan. Tutkimuksen pääteemat ovat: *1) Arvotietoiseksi tuleminen ja hämmennyksen muutosvoima, 2) Arvot ja yrittäjyyskasvatuksen yhteiskunnalliset ulottuvuudet 3) Arvotietoisuus ja valmentajaidentiteetin kehittyminen.* Näiden pääteemojen tuloksena syntyvät käsitykset siitä millaisen merkityksen yrittäjyysvalmentajat antavat eettisille kysymyksille ja niiden pohdinnalle yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa. Aineistoesimerkit (kappaleessa 3) perustuvat narratiivien analyysiin ja osoittava kytkökset aikaisempiin teoreettisiin keskusteluihin. Yksittäiset lainaukset eivät kuitenkaan paljasta argumentaatiostruktuuria, joka tulee tuntea, jotta narratiiveista voisi tehdä johtopäätöksiä. Ilman narratiivista analyysiä tutkijan on mahdotonta ymmärtää, miten kertojat merkityksellistävät kokemuksiaan. Narratiivisessa analyysissä on keskeistä tarkastella kertomuksen juonta, kertojan intentioita ja sitä, miten kertoja kokonaisuudessaan konstruoi kertomuksensa. (Ks. esim. Kujala 2008.)

Syvensin analyysiä tarkastelemalla yksilöiden intentioita eli miten he rakentavat juonen tai argumentaatioketjun avulla heille itselleen perusteltua tarinaa ja kirjoitin tutkijan memoja. Tämän jälkeen rekonstruoin valmentajatarinoiden pohjalta yhden uuden narratiivin. Valmentajien tarinoissa on havaittavissa juonellista yhtenäisyyttä. Tutkittavien narratiiveja yhdenmukaistavana tekijänä voidaan nähdä se, että tutkittavat henkilöt olivat hakeutuneet valmennukseen, jossa ohjelman mukaisesti käsiteltiin myös valmentajan arvokäsityksiä ja valmentajaidentiteetin kehittymistä. Tutkittavat työstivät ennen esseiden kirjoittamista aihetta ”leiritulilla” kirjallisuuteen ja luentomateriaaleihin perehtyen, keskustellen ja väitellen. Näin aineisto on jossain määrin muokkautunut ryhmän reaaliaikaisessa reflektiossa, mikä ei kuitenkaan vähennä aineiston arvoa eksploratiivisessa tutkimuksessa.

Tarkastelin aineistoa myös siitä näkökulmasta, löytyisikö huomattavia eroja naisten ja miesten narratiivien välillä. Aineiston syvempi tarkastelu osoitti kuitenkin, ettei merkittäviä eroavaisuuksia ollut, pikemminkin tilanne oli päinvastoin suhteessa odotusanalyysiini. Kuvittelin miesten puheen olevan ”kovaa” ja naisten ”pehmeää”, mutta osittain tilanne kääntyi päinvastaiseksi. Niinpä päätin kirjoittaa yhden rekonstruoidun narratiivin, jonka nimesin Esko-Kreetan narratiiviksi. Hänen kerrontansa kattaa oleellisen koko aineiston sisällöstä ja edustaa siten koko aineiston ääntä. Kertomuksessa on sekä mies- että nais-

puolisten tutkimushenkilöiden tuottamaa ainesta. Narratiivi perustuu autenttiseen aineistoon ja siinä kerrotut episodit voidaan ankkuroida alkuperäisiin tarinoihin.

Tutkimukseni tehtävänä on kuvata yrittäjyysvalmentajien kertomia kokemuksia yrittäjyydestä ja yrittäjyyteen valmentamisesta rekonstruoidun narratiivin avulla ja ymmärtää, millaisen merkityksen yrittäjyysvalmentajat antavat eettisille kysymyksille ja niiden pohdinnalle yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa. Seuraavassa esitän rekonstruoidun Esko-Kreetan narratiivin ja sen tulkinnan pyrkien vastaamaan tutkimuskysymykseen: *Millaisena eettiset pohdinnat näyttäytyvät yrittäjyysvalmentajien kertomuksissa?*

Rekonstruoitu narratiivi: Esko-Kreetan narratiivi ja sen tulkinta

Teema 1. Arvotietoiseksi tuleminen ja hämmennyksen muutosvoima

Olen viimeaikoina pysähtynyt pohtimaan, miten ihminen olisi otettava valmennuksessa huomioon. Osaan kyllä yrityksen perustamiseen liittyvät kysymykset ja vastaukset etu- ja takaperin, mutta ihmistieteellinen lähestyminen on minulle jokseenkin uutta. Kuitenkin tämä lähestymistapa on alkanut kiinnostaa minua vuosi vuodelta enemmän, koska käytännössä huomaan tarvitsevani syvempää ymmärrystä ihmisestä, jotta voisin auttaa asiakastani. Tämä voisi olla minulle myös kilpailuetu yrittäjyysvalmennuksen markkinoilla. Törmäsin valmennusohjelmaan sattumalta internetissä ja tiesin heti, että tämä tulee kuin tilauksesta. Ounastelen, että tästä retkestä saattaa tulla jopa niin käänteentekevä minun kohdallani, että se vaikuttaa persoonaani ja ammatti-identiteettiini. Odotus on jostain uudesta suunnasta, jota en vielä edes tiedä. Se tuntuu ihanalta, houkuttelevalta ja haastavalta.

Hyppy tuntemattomaan! Alussa provokatiivisia artikkeleita lukiessamme jouduimme ryhmänä suureen hämmennyksen tilaan artikkeleissa esiin tulleiden radikaalien väittämi- en vuoksi. Osittain tuntui, että olenko ollenkaan ymmärtänyt mistä yrittäjyyskasvatukses- sa on kysymys. Olenko taas pistämässä itseni susille syötiksi? Haastamassa taas itseni areenalla, jossa asenteeni eivät antaisi minun seistä. Jos nyt kuvailisi tilannetta, niin fii- linki on ”ranteet auki”. Yöllinen keskustelu oli hyvin avartavaa ja jossain kahden kie- peissä taisimme tajuta, että hitto vieköön, meidänhän on tarkoituksellisesti ajettu tähän tilanteeseen...ajattelemaan. Keskustelumme sai laajan yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Tämä hämmentyneisyys aiheutti sen mitä varmasti haettiin, eli halua ottaa asioista selvää. Mitä enemmän kahlasin, sitä syvemmälle päädyin. Välillä ajatukset leijailivat niin, etteivät jalat enää ylettäneet pohjaan. Vaikken osannut vielä uida, olo oli mieletön ja tahto oli kova. Aikani räpiköidessä tuntui, että pikkuhiljaa kellukkeet kantoivat. Aloin oivaltaa mistä tässä on kyse! Vaikka uimataitoni eivät vielä ole maisterin tasoa, pysyn jo pinnalla!

Tulkinta

Ensimmäinen ja toinen kappale Esko-Kreetan tarinassa kiteyttää teeman *arvotietoiseksi tuleminen ja hämmennyksen muutosvoima*. Esko-Kreetta kertoo arvopohdintojen nousseen tietoisuuteen viimeaikoina ja nämä ajatukset saavat hänet hakeutumaan valmennukseen. Perinteinen yrittäjyysvalmennus, jossa yritys on kehittämisen kohteena, ei ole hä-

nen mielestään enää riittävä. McVean (2009) tutkimus osoittaa vastaavasti, että yritysvalmennuksesta olisi päästävä yrittäjyysvalmennukseen, jossa keskiössä on ihminen, yrittäjäksi aikova.

Viimeaikaisissa yrittäjyystutkimuksissa on yhä voimakkaammin korostettu, että tarvitaan näkemystä ihmisestä ja inhimillisestä toiminnasta (Ks. esim. Hannafey 2003, 99–110; Bryant 2009, 505–508; McVea 2009, 495–502; Hägg 2011) Tämä puolestaan merkitsee yrittäjyysvalmennuksen muutosta ja sen myötä yrittäjyysvalmentajien uudistumista. Esko-Kreetta on havahtunut tähän muutostarpeeseen ja hänen motivaationsa uuden oppimiseen on vahva. Hän haluaa kehittyä ihmisenä ja valmentajana, jotta voisi paremmin auttaa asiakastaan (Puolimatka 1999b, 226–231; 2011, 12–14; Värrö 2004, 21–30). Valmennuksen avulla hän haluaa päivittää osaamistaan ja samalla nostaa kilpailukykyään valmennusmarkkinoilla. Esko-Kreetta ennakoi, että muutos ei kuitenkaan tule olemaan helppo, koska muutos saattaa tuoda mukanaan identiteetikriisin. Tämä ajatus osoittaa, että valmentaja ei pidä yrittäjyyttä arvovapaana (vrt. Rae 2010, 595), vaan päinvastoin yrittäjydessä on syytä pohtia, mitä pidämme arvokkaana ja mitä vaikutuksia yrittäjyysvalmennuksen avulla tavoitellaan ja millaista pedagogiikkaa harjoitetaan näiden päämäärien saavuttamiseksi. (Hoffmann 1996, 7; Hirsjärvi & Huttunen 2001, 68–69; Puolimatka 1999b, 2011).

Uteliaisuus saa Esko-Kreetan osallistumaan valmennukseen ja ottamaan selvää asioista ja itsestään. Yllättävästi hän huomaa olevansa keskellä suurta hämmennystä. Hän kokee, että kaikki ne uskomukset, joihin hän on nojannut aikaisemmin yrittäjyysajattelussaan ja –valmennuksessaan kyseenalaistetaan hetkessä antamatta uusia valmiita vastauksia. Damasion (2000) mukaan emootioiden, jollaiseksi Silvia (2009, 49) lukee hämmennyksen, tehtävänä on tuottaa informaatiota ja käynnistää tietoinen ajattelu. Hämmennyksen tehtävänä on toimia signaalina, joka pakottaa totuttujen ajattelutapojen kriittiseen tarkasteluun. Esko-Kreetan kokemus on juuri tällainen. Kokemus on kuitenkin positiivinen, koska hämmennys johtaa reflektioon ja sen myötä oivallukseen sekä valmentajan moraalisen identiteetin (ks. Hannafey 2003; Bryant 2009) kehittymiseen ja kirkastumiseen. Esko-Kreetalle hämmennyksen kautta saavutetut oivallukset ovat merkityksellisiä ja ne motivoivat häntä jatkamaan eteenpäin. Näin ollen merkitykset toimivat *motivaation* lähteinä.

Teema 2. Arvot ja yrittäjyyskasvatuksen yhteiskunnalliset ulottuvuudet

Huomaan, että olen hyvin intohimoinen yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen kannattaja. Olen ihmeissäni, miten joku voi ajatella, että yrittäjyys olisi jokin salaliittoteoria valtionjohdon taholta. Ehkä olen synnynnäisesti jokin talousfanaatikko. Vallalla on sellaisia asenteita taloustieteitä kohtaan kuin se olisi kylmää ja ulkopuolista. Mutta näinhän ei suinkaan ole! Kaiken perustanahan on aina ihminen ja ihmisen päätöksenteko. Haluan luoda jotain uutta ja olla vaikuttamassa yhteiskunnallisesti. Uskon, että voimme yhdessä muuttaa suuntaa. Tällä sektorilla tarvitaan sekä pienten yritysten liiketaloudellisten toimintamahdollisuuksien tukemista yhteiskuntatasolla, mutta myös yrittäjätasolla. Mutta kyllä nykyinen yltiöindividualismin korostaminen sahaa oksaa yhteisen yhteiskuntamme terveeltä kehitykseltä ja tulevaisuuden tekemiseltä. Ei se yksin onnistu! Yhteisöllisyys on palautettava takaisin kaikissa muodoissaan!

*Yksi kysymys on jäänyt mieleen pyörimään: miksi ja miten ihmisiä sitten pitäisi ”kasvat-
taa” yrittäjyydessä? Suomessa on pitkältä ajalta kokemusta ja tietoa yrittäjyyskasvatuk-
sen sisällyttämisestä jo lähtökohtaisesti opetukseen monilla tasoilla. Hyvinvointiyhteis-
kunnan rakenteet, ikärakenteemme ja maailmantalouden tilanne haastavat maamme.
Tähän nykyinen rakenne ei anna vastauksia eli tarvitaan jotain uutta. Tätä mielestäni
kannattaa hakea yrittäjyyskasvatuksen myötävaikutuksella, mutta yrittäjyys ei saa olla
itsetarkoitus. Yrittäjyyden katsotaan ratkaisevan tulevaisuuden työelämän ongelmat, glo-
baalin kilpailukyvyn ongelmat sekä luovan vakaan ja tasa-arvoisen yhteiskunnan. Näh-
däkseni ratkaisu ei ole kuitenkaan ns. perinteisen tavan ajattelulla mahdollinen. Nyt tulisi
kriittisesti miettiä, millaista käsitystä yrittäjyydestä koulutuksessa tuotetaan ja arvioida,
onko yhteiskunnallisista, sosiaalisista ja kulttuurisista kytköksistä irrallinen liiketalous-
tieteellisiin teorioihin perustuva yrittäjyyden konsepti lainkaan sovellettavissa yrittäjyys-
kasvatuksen perustaksi.*

*Yrittäjäkasvatuksessa erilaiset näkemykset ja niiden erot tulisi tehdä näkyväksi. Koulu-
tuspoliittikka vaikuttaa tasa-arvoon ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Uusliberalis-
min vanavedessä on saanut jalansijaa ajattelu, jonka mukaan ihmisen heikkoudet ja vah-
vuudet määräytyvät perimästä käsin. Esimerkiksi yhteiskunnallista eriarvoisuutta tai yrit-
täjyyden puutetta selitetään persoonallisuuden vajavuutena, eikä niinkään rakenteellise-
na ongelmana. Tästä seurannaisena ja lieveilmionä on noussut esiin muun muassa se,
että menestystä mitataan yksilöpsykologisena kysymyksenä. Talouselämällä on suuri vai-
kutusta yrittäjyyskasvatukseen ja koulutukseen. Taloudellinen toimeliaisuus on saanut po-
liittisen oikeutuksen, vaikka markkinamekanismien ja politiikan välillä onkin jännitettä.
Yhteiskunnan, vallankäytön ja politiikan näyttämöiltä nähtynä aktiivinen kansalaisuus ja
täysivaltaisuus oman yhteisön jäsenenä, johon liittyvät henkilökohtainen vastuu, aloitteel-
lisuus, ja riskien hallinta ovat toivottavia ominaisuuksia. Kuitenkin näihin liittyen keskus-
telun ja kritiikin alla on meillä niin kuin koko Euroopassa individualismin ja sosiaalisen
vastuun suhde. Kouluttajilla on suuri vastuu ymmärtää ”uusliberalististen” mallien ra-
joitteet - sitä kohtaan tulee esittää tervettä kyseenalaistamista ja kritiikkiä.*

Tulkinta

Kolmas, neljäs ja viides kappale käsittelevät teemaa *arvot ja yrittäjyyskasvatuksen yh-
teiskunnalliset ulottuvuudet*. Esko-Kreetta kuvaa valmennuksessa tapahtuneen omien us-
komustensa ”romuttamisyrityksen” sekoittavan ja ärsyttävän häntä, mikä puolestaan luo
hetkellistä voimattomuuden tunnetta. Tarinassa on nähtävissä ristiriitainen tilanne Esko-
Kreetan arvojen sekä hänen lukemansa ja kuulemansa välillä. Toisaalta juuri tämä kon-
flikti omien ajatusten kanssa saa hänet puolustamaan ja perustelemaan omaa arvoperus-
taansa. Hän haluaa olla vaikuttamassa yrittäjyyden avulla yhteiskuntaan ja taloustieteelli-
nen näkemys on hänelle tärkeää. Hänen ajattelussa yhdistyvät yrittäjyyden edistäminen
yksilö- ja yhteisötasoilla sekä pienten yritysten liiketaloudellisten edellytysten tukeminen.
Tästä kerronnasta päätellen yrittäjyyskasvatus ei kuitenkaan näyttäytyä uusliberalistisena
vallankäyttönä, vaikka tarinankertoja näkeekin edessään suuria yhteiskunnallisia haasteita
maailmantalouden ja nykyisten yhteiskuntarakenteiden horjuessa. Esko-Kreetan tarina
poikkeaa siitä mustavalkoisesta käsityksestä, jossa yrittäjyyskasvatus nähdään puhtaasti
talouseliberalistisena hallintana, jota ovat kuvanneet muun muassa Komulainen (2004) ja

Keskitalo-Foley et al. (2010). Ikonen (2006, 35–39, 59) tosin väittää, että valinnat eivät aina ole tiedostettuja. Esko-Kreetan tarinassa voi pikemminkin nähdä yhtymäkohtia Brenkertin (2002, 13–15) ja Raen (2010, 591–599) ajatuksiin tavoitella *hyvää* yrittäjämäästä yhteiskuntaa. Myös Carruth ja Carruth korostavat moraalikäsitysten olevan yhteiskuntajärjestykseen liittyviä kysymyksiä, eivät pelkästään henkilökohtaisia mielipiteitä. Toisaalta Brenkertilte (2002) yrittäjyys ei ole lähtökohtaisesti hyvä asia, vaan sitä on olemassa niin hyvää kuin pahaakin riippuen tavoitteista.

Esko-Kreetta haastaa koulutuksen roolin yrittäjyyskasvatuksen toteuttajana ja uskaltautuu pohtimaan yrittäjyyskasvatuksen arvoperustaa. Näiden kysymysten myötä nousee eettinen keskustelu uudelle tasolle eli mitä yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan toimimalla tietyllä tavalla (ks. Hoffmann 1996, 7). Tässä tarinan vaiheessa Esko-Kreetta erottautuu aikaisemmista itsestään selvinä pidetyistä tavoistaan ajatella ja toimia. Hän tulee tietoiseksi yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksista, mutta myös vaaroista. Yrittäjyyskasvatus on valtaa ja vallankäyttöä, koska se kuuluu kasvatuksen luonteeseen. Sen vuoksi on tärkeää tulla tietoiseksi, miten valtaa käytetään. (ks. Puolimatka1999b; Keskitalo-Foley 2010; Holmgren et al. 2004; Ikonen 2006; Ojakangas 2011.) Onko vallan käyttö avointa vai peiteltyä, tiedostettua vai tiedostamatonta? Esko-Kreetta peräänkuuluttaa tervettä kyseenalaistamista ja kriittistä ajattelua. McVean (2009) mukaan eettiset kysymykset ovat henkilökohtaisia, eivät ulkopuolelta tulevia sääntöjä.

Teema 3. Arvotietoisuus ja valmentajaidentiteetin kehittyminen

Anna chanssille mahdollisuus! Omalta osaltani haluan heittäytyä mukaan muutokseen ennakkoluulottomasti. Muutos ei aina tarvitse merkitä ”verta, hikeä ja kyyneleitä”, kun se on ankkuroitu omaan identiteettiin, arvomaailmaan, vahvistaviin uskomuksiin ja vahvuuksiin. Jotta voi päästä uuteen rooliin, on tiedettävä olevansa joku, jotta voi kasvaa joksikin. Sellainen tahtotila on päällä että selvitän tämän ennemmin tai myöhemmin. Siinänsä on siten sama mihin tilanteeseen pääsen mihinkin aikaan mennessä, koska valmiiksi ei voi edes tulla. Joksikin kyllä. Uuden näkemyksen työstäminen on mielenkiintoista. Sellainen näyttämö tämä on, jossa esitykset ovat vaikeasti ymmärrettäviä, mutta jollakin kummalla silti oikean suuntaisia.

Toivoisin voivani olla valmentajana se kokoava voima, joka saa valmennettavat tuntemaan olevansa yhdessä kanssani heidän omalla asiallaan, heidän omaksi hyväkseen ja opikseen. Toimia rohkaisijana ja kyselijänä – nämä roolit tuntuisivat olevan minulle luontevia. Pidän siitä, että saan auttaa muita ratkaisemaan erilaisia asioita ja pohtia yhdessä. Toisaalta tiedostan neuvontahalukkuuteni, ja se varmaan on pidettävä kurissa jatkossa, etten liikaa tarjoa omia ratkaisuja muille. Olen niin juurtunut ajatukseen jossa toinen neuvoo ja toinen kuuntelee. On kannettava vastuunsa valmentajana. Ei ole kauaskantoista yrittää puristaa jokaisesta vähänkin ”potentiaalisesta” ihmisestä yrittäjää, joka sitten lyhyen ajan kuluttua ei kykenekään suoriutumaan yrittäjänä, koska siirtymävaihe on ollut puutteellinen ja todellinen intohimo hyvän tuottamiseen toisille on kehittymättä tai olematon. On mahdollista, että yrittäjäksi puristettu tai puristautunut kokee vielä suuremman tragedian epäonnistuessaan yrittäjänä. Tahtoisin saada jokaisesta valmennettavasta esille koulutuksen eri vaiheissa heidän vahvuutensa ja mahdolliset erityisosaami-

*sensa. Näen ne suurena voimavarana yrittäjävalmennuksessa sekä heidän yrittäjyydes-
sään myöhemmin. Itse haluan olla tässä yhteisöllisyyden prosessissa katalysaattorina ja
vauhdittajana ja samalla tukena ja turvana.*

*Suhtaudun suurella mielenkiinnolla ja innolla tämän päivän muuttuneisiin yrittäjäval-
mentajan vaatimuksiin ja haasteisiin. Olen työstänyt lukuisia malleja päässäni oman
valmennuskonseptini laatimiseksi. Olen jo vähintään kolmesti heittänyt romukoppaan
koko konseptin koska olen huomannut siirtyneeni takaisin turvalliseen menneisyyteen.
Positiivisena asiana pidän sitä että tiedostan selvästi tilanteen. Menetelmät ja niiden
käyttäminen ovat seuraavalla sijalla aivomyrskyssäni. Omakohtaiset kokemukset mene-
telmistä tässä koulutuksessa ovat vaikuttavia mutta miten pystyn siirtämään minun val-
mennettavalleni niin vapaan tilan hengittää ja astua esiin? Se tila johon oppija asettuu
ikään kuin turvallisille käsivarsille ja oppijalle jää tilaa kasvaa ja kokea koviakin kasvu-
kipuja ilman että tuntee olevansa hylätty. Haluan olla avuksi tai hyödyksi muille ihmisille
niissä asioissa joissa minulla on annettavaa. Valmentajana haluan antaa valmennettavil-
leni mahdollisuuden löytää myös oman potentiaalinsa. Tehtäväni on tuoda oppijan tietoi-
suuteen tarpeellisia elementtejä, tukea oppijan omia taitoja ja vahvuuksien löytymistä,
luoda suotuisan oppimisympäristön ja saattaa sopivalla tavalla erilaisia oppijoita yhteis-
kehittelyn ääreen. Haluan toimia yrittäjyyden peilinä oppijoille ja olla ”oikeiden” kysy-
mysten esittäjä.*

*Yrittäjävalmennuksissa ja yrittäjyyskursseilla valitettavasti keskitytään vahvasti vain yri-
tyksen verotuksellisiin, kirjanpidollisiin ja hallittuun konkurssihoitoon. Yrittäjän persoo-
na unohdetaan. Ryhmiä käsitellään isona massana jolloin yrittäjä katoaa osaamisineen
massaan, jossa kaikki muutkin vaeltavat. Entä miten aion saavuttaa kuvaamani uuden
tilanteen? Se vaatii mahdollisuutta tehdä yhteistyötä koulutusten tilaajien kanssa, sillä
yksittäinen kouluttaja ei voi yksin uudistaa koko ohjelman toimintamallia. Tulisi olla
mahdollisuus kokeilemaan ja luovaan tekemiseen ilman epäonnistumisen pelkoa, yhdessä
muiden kanssa. Turhien pettymysten välttämiseksi pitäisi pyrkiä mahdollisimman realisti-
seen oppimiseen, jotta jokainen voi tehdä omat valintansa ja luoda omat tavoitteensa
punniten niitä omiin mahdollisuuksiinsa*

*Entä jos olen omien mahdollisuuksieni suhteen jossakin suhteessa unessa? Tähän liittyy
haaste siitä, annanko itselleni tilaa kehittyä valmentajana vai toteutuuko riski siitä, että
automaattinen pois sulkeminen saa määrätä suunnan ja lopputuloksen. Annanko tilaa
yksinkertaisille aloituksille ottaen huomioon sen, että pienikin sysäys voi olla todella ar-
vokas liikkeelle lähtemisen kannalta. Nämä asiat ovat huomionarvoisia valmentajana
kasvun ja valmentajaidentiteetin rakentamisen kannalta. Tarvitaan ajattelun ajattelua.
Tunteiden ja ajattelun aktiivinen esille nostaminen on jättänyt vahvan jäljen myös oman
yrittäjyysidentiteettini kehittymiseen. Olen aivan raakile, mutta ennakoivissa olevan tule-
vaisuuden valossa olen valmistuva sellaiseksi, joka voi myös kehittyä ja kasvaa uudessa
identiteetissä. Tulevaisuuden kuvasta voin silti hahmottaa itselleni uutta identiteettiä. Ha-
luan sitä. Rakennan sitä. Jokin osa on valmistunut ja uusi identiteetti alkaa asettua minä-
kuvaani.*

Kuudennesta kappaleesta eteenpäin Esko-Kreetan tarina keskittyy teemaan *arvotietoisuus ja valmentajaidentiteetin kehittyminen*. Määrällisesti eniten kirjoitettiin tästä teema-alueesta, mikä osoittaa sen, että valmennuksen aikana arvot nousivat tärkeiksi ja arvotietoisuus vahvistui, mikä puolestaan vaikutti pohdintaan omasta valmentajaidentiteetistään. Hellstenin (1996, 51) mukaan vahva moraalinen identiteetti luo uskallusta pohtia erilaisia arvovalintoja. Tätä näkemystä vasten oman valmentajaidentiteetin pohtiminen on oleellisen tärkeää. Esko-Kreetta on päässyt tämän polun alkuun uskaltautuessaan käymään identiteettineuvottelua omasta roolistaan valmentajana. Tässä neuvottelussa nousevat esiin kysymykset millainen yrittäjyysvalmentaja olen tänään ja millaiseksi haluaisin tulla. Häggin (2011) mukaan identiteettineuvottelu merkitsee transformaatioprosessia, joka tapahtuu valmentajan mielessä. Tässä prosessissa ovat läsnä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus samanaikaisesti. Muutos merkitsee usein hämmennyksen tilaa ja hetkellistä epävarmuuden sietämistä, mikä näyttäytyy myös Esko-Kreetan tarinassa. (ks. Hägg 2011, 204, 212–215.)

Husun (2001, 67–68) tutkimuksen mukaan useimmat valmentajat eivät ole tietoisia oman toimintansa moraalisista vaikutuksista. Kuitenkin Esko-Kreetan valmentajakuvassa korostuvat erityisesti sellaiset arvot kuten vastuu, auttamishalu, toisen ihmisen arvostaminen, luottamus ja kumppanuus. Hän kavahtaa ajatusta manipuloinnista ja yrittäjäksi pakkottamisesta. Hän havaitsee myös omassa käyttäytymisessään korjaamisen varaa ja haluaa jatkossa pyrkiä dialogiseen valmennussuhteeseen yksisuuntaisen neuvomisen sijaan. Lisäksi hän haluaa olla vaikuttamassa siihen, että jokainen valmennettava löytäisi oman potentiaalinsa. Tarinan mukaan Esko-Kreetta pyrkii olemaan valmennettavalleen auttaja, maailman tulkki, kuten Värri (2004, 21–30) on kuvannut ihanteellista kasvatussuhdetta. Esko-Kreetta tulee tietoiseksi yrittäjyysvalmentajan vastuusta ja vallasta valmennustilanteessa. Tämä edellä kerrottu osoittaa tulemistä tietoiseksi omasta valmentajuudestaan, mikä merkitsee kasvatustietoiseksi tulemistä ja moraalisen identiteetin kehittymistä (ks. Puolimatka1999b; Hirsjärvi & Huttunen 2001; Värri 2004; Hägg & Peltonen 2013).

Kasvatustietoisuuteen herääminen heijastuu välittömästi Esko-Kreetan pedagogiseen toimintaan. Hän lähtee kehittämään omaa valmennuskonseptiaan, vaikka se ei helppoa olekaan. Konseptissa korostuu ihmisen kokonaisvaltainen kasvu, ei pelkästään yrittäjäksi kasvaminen. Esko-Kreetta moittii vallalla olevaa yrittäjyysvalmennusta, joka keskittyy liiketoimintaan liittyviin asiasisältöihin ja unohtaa yrittäjän persoonana. Lääkkeeksi tähän ongelmaan hän etsii yhteistyötä eri koulutustahojen kanssa. Viimeisessä kappaleessa kiteytyy rekonstruoidun tarinan juoni: omien arvojen ja oman toiminnan kriittinen reflektointi, totutuista ajattelutavoista irtaantuminen, arvotietoiseksi tuleminen ja sen mukaan suunnistaminen eteenpäin. Tähän prosessiin liittyy paljon epävarmuutta, mutta myös luottamusta ja uskoa omiin kykyihin (*self-efficacy*), mikä todistaa itsesäätelytaitojen vahvistumista (Ks. Peltonen 2008; Bryant 2009).

Yhteenveto

Rekonstruoidun narratiivin juoni etenee hämmennyksen kautta arvotietoiseksi tulemiseen, mikä johtaa laajempaan yhteiskunnalliseen pohdintaan yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen arvoista ja merkityksestä. Arvotietoiseksi tuleminen käynnistää identiteettineuvottelun siitä, millainen valmentaja olen ja millaiseksi haluaisin tulla ja minkä vuoksi.

Juoni etenee loogisesti, vaikka ei lineaarisesti. Kysymys on kokonaisuudessaan tranformaatioprosessista, jossa valmentaja rakentaa uudelleen omaa moraalista valmentajaidentiteettiään.

PÄÄTELMÄT

Valmennukseen pitää saada lisää asennetta (P24:20)!

Tutkimustehtävänäni on kuvata yrittäjyysvalmentajien kertomia kokemuksia yrittäjyydestä ja yrittäjyyteen valmentamisesta ja ymmärtää, millaisen merkityksen yrittäjyysvalmentajat antavat eettisille kysymyksille ja niiden pohdinnalle yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa. Tutkimus on pyrkinyt löytämään vastauksia kysymykseen: *Millaisena eettiset pohdinnat näyttäytyvät yrittäjyysvalmentajien kertomuksissa?*

Tarkasteluni lähtökohtana on ollut käsitys, jossa todellisuus rakentuu ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kussakin kontekstissa. Näin ollen jokaisen tutkimushenkilön todellisuus ja merkitykset muovautuvat paitsi itsereflektiossa, myös reaaliaikaisessa reflektiossa toisten kanssa. Jokaisen ihmisen kokemus sisältää siten sekä omia että kulttuurisia merkityksiä. Tutkijana kiinnostukseni kohteena on, miten nämä merkitykset heräävät ja tulevat julki valmentajien narratiiveissa. Lähestyn siten kysymystäni, mistä ja miten valmentajat puhuvat, kun he kirjoittavat eettisistä kysymyksistä yrittäjyysvalmennuksen kontekstissa

Yrittäjyysvalmennus on aina joihinkin arvoihin kiinnittyvää ja sen vuoksi niistä tietoisiksi tuleminen on tärkeää. Narratiivien merkitys on siinä, että ne ohjaavat ihmisen toimintaa kertomisen hetkessä. Narratiivisen analyysin tulokset osoittavat, että yrittäjyysvalmentajat eivät ole aikaisemmin tiedostaneet valmennuksensa eettisiä perusteita. Valmentajat ovat lähtökohtaisesti ymmärtäneet yrittäjyyden hyvänä ja edistettävänä asiana kyseenalaistamatta sitä millään tavoin. Yrittäjyys nähdään välttämättömänä ja myönteisenä asiana pohtimatta lainkaan sen lähtökohtia, motiiveja tai keinoja.

Tulokset osoittavat, että tarinallisuus auttaa valmentajaa *artikuloimaan omia arvojaan ja rakentamaan tietoisesti identiteettiään* (ks. Hänninen 2003, 50–71). Tutkimuksen perusteella tietoisuuden herääminen ja yrittäjyysvalmennukseen liittyvien eettisten kysymysten esille nostaminen aiheuttavat hämmennystä valmentajien keskuudessa. Esiin nousevat ristiriitaisuudet tutuksi koettujen, usein jopa itsestään selvien lähtökohtien, motiivien ja keinojen sekä uusien yrittäjyyttä koskevien tarkastelukulmien välillä. Nämä kysymykset haastavat yrittäjyyskasvatuksen arvoperustan tietoiseen arviointiin.

Tutkimustulosten hyödynnettävyys

Tulosten perusteella eettisistä sitoumuksista *tietoisiksi tulemisella* on suuri vaikutus yrittäjyysvalmentajan identiteetin kehittymiseen. Eettisten kysymysten käsitteleminen on siten tärkeää ennen kaikkea valmentajan itsensä vuoksi, mutta myös valmennettavan vuoksi. Husun (2001, 67–68) mukaan valmentaja välittää aina väistämättä omia käsityksiään moraalifilosofisista kysymyksistä, joko tiedostetusti tai tiedostamattomasti. Valmennuskohteen oikeutena on olla tietoinen valmentajan arvositoumuksista. Shurden et al. (2010,

54–57) tutkimustulokseen viitaten yrittäjyysvalmentajien tulisi saada pedagogista koulutusta, jotta ymmärrys käsitellä opetuksessaan eettisiä kysymyksiä kasvaisi.

Etiikan tulisi kuulua kiinteästi yrittäjyysvalmennusten sisältöihin, jotta alkavat yrittäjät saisivat näissä kysymyksissä tarvitsemaansa ohjausta. Jotta yrittäjyysvalmentajat ymmärtäisivät, mistä tässä *arvotietoiseksi tulemisen* prosessissa on kysymys, olisi heidän itsensä ensin kohdattava eettiset kysymykset ja tultava tietoiseksi omasta arvopohjastaan. Eettisistä kysymyksistä ja omasta arvoperustasta tietoiseksi tuleminen vaikuttaa yrittäjyysvalmentajan tekemiin pedagogisiin valintoihin, hänen harjoittamaansa pedagogiikkaan, oppisisältöihin, oppimateriaaleihin, opetusmenetelmiin ja oppimisympäristöihin sekä siihen, millaiseksi hänen ammatillinen identiteettinsä kehittyy. Tietoiseksi tuleminen on avain eettiseen valmentajuuteen ja eettisesti kestävään pedagogiseen toimintaan. On tärkeää huomata, että tiedostaminen on jatkuvasti kehittyvä prosessi, ei staattinen ikään kuin valmis ja lopullinen tila. (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 60–62.) Tämän tutkimuksen tuottama teoreettinen kontribuutio yrittäjyyskasvatustutkimukselle voidaan kiteyttää ajatukseen *arvotietoisesta kasvatustietoiseksi yrittäjyysvalmentajaksi*.

Tutkimus osoittaa suunnan, miten yrittäjyysvalmennusta olisi käytännössä kehitettävä. Olisi päästävä yritysvalmennuksesta yrittäjyysvalmennukseen, jossa ihminen on keskiössä moraalifilosofisine pohdintoineen vähättelemättä lainkaan yrittäjyyteen liittyviä muita välttämättömiä tietoja ja taitoja. Bryant (2009) korostaa *moraalisen tietoisuuden* merkitystä yrittäjän kompetenssina, vaikka asiaa on vaiettu aina näihin päiviin saakka yrittäjyyden keskusteluissa. Moraalinen tietoisuus johtaa *moraalisen identiteetin* kehittymiseen. Moraalinen identiteetti merkitsee henkilökohtaista eettistä vastuun kantamista ja siten se liittyy keskeisesti yrittäjän minäkäsitykseen (ks. McVea 2009). Tässä prosessissa *itsesäätelyn kehittyminen* näyttelee keskeistä osaa. Itsesäätelyyn on mahdollista oppia tulemalla tietoiseksi omista affektiivisista, konatiivisista ja kognitiivista herkkyyalueistaan (esim. Hägg 2011, 169). Affektiivisella ulottuvuudella on tässä erityinen merkitys, koska tälle alueelle kuuluvat emootiot, arvot ja asenteet. Tämän vuoksi yrittäjyysvalmentajien velvollisuutena on liittää eettinen ja moraalinen kasvatusta osaksi yrittäjyysvalmennusohjelmia.

Tutkimuksen luotettavuus

Kun tutkimuksessa käytetään ihmisten kertomuksia, jotka ovat hyvin henkilökohtaisia, on kiinnitettävä erityistä huomiota tutkimuksen eettisiin kysymyksiin. Keskeisin kysymys on *kenen ääni* raportissa kuuluu. Narratiivisen tutkimuksen pulma on siinä, että toisaalta sen oletetaan tuovan esiin mahdollisimman autenttisesti tutkittavien äänen ja toisaalta tukijan tehtävänä ja oikeutena on käydä vuoropuhelua tutkittavien kanssa saattamalla ne hermeneuttiseen dialogiin teorian kanssa (ks. Kujala 2006). Narratiivinen tutkimus herättää usein kysymyksen: ”*Onko kertomus totta?*” Kertominen on väline välittää ja ymmärtää ihmisen kokemusta ja siihen liitettyjä merkityksiä. Kertomuksen katsotaan olevan totta kertomisen hetkellä kulloisessakin kontekstissa (Hänninen 2003). Tutkijan rooli on narratiivisessa tutkimuksessa erityinen. Tutkimuksen tekijä ei ole objektiivinen tai neutraali ulkopuolinen tarkkailija, vaan hän osa tutkimusta omine kokemuksineen ja kulttuurisine käsikirjoituksineen. Tutkija ja tutkittava ovat moraalisisessa vuoropuhelussa keskenään. (Hyvärinen 2006, 6; Kujala 2008, 33.)

Jatkotutkimusehdotukset

Tämä tutkimus on nostanut esiin eettisten kysymysten merkityksen ja avannut näkökulmaa yrittäjyysvalmentajien näkökulmasta. Tutkimukseni yhtenä tarkoituksena on ollut avata keskustelu ja kutsua yrittäjyyskasvattajia ja tutkijoita yhteisille ”leiritulille” pohtimaan *mitä on yrittäjyyskasvatuksen etiikka ja miten se näyttäytyy erilaisissa konteksteissa?* Aihealue on laaja tutkimuskohde, mutta tälle keskustelulle on selvästi tarvetta sekä käytännön toimijoiden että tutkijoiden keskuudessa. Kansasen (1996, 13–14) mukaan kasvatuksessa on aina eettinen perusvire, ja suuri kysymys on, kenelle tämä eettinen valta päättää kasvatuksen tavoitteista annetaan. Tähän kysymykseen tulisi kyetä vastaamaan myös yrittäjyysvalmennuksessa.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Biesta, G. 2012. Philosophy of education for the Public Good: Five challenges and an agenda. *Educational Philosophy and Theory*, 2012; Vol. 44, No. 6, 581–593.
- Brenkert, G.G. 2002. *Entrepreneurship, ethics, and the good society*. Ruffin Series in Business Ethics 2002; 5–43.
- Bryant, P. 2009. Self-regulation and moral awareness among entrepreneurs. *Journal of Business Venturing* 24 (2009) 505–518.
- Bucar, B., Glas, M. & Hisrich, R.D. Ethics and entrepreneurs. An international comparative study. *Journal of Business Venturing*. 18 (2003) 261–281.
- Carruth, P.J. & Carruth, A.K. 1991. Education in ethics: The role of higher education. *Journal of Education for Business*. 1991. Jan/Feb91, Vol. 66(3).
- Clarke, J. & Holt, R. 2010. Reflective Judgement: Understanding Entrepreneurship as Ethical Practice. *Journal of Business Ethics*. (2010) 94:317–331.
- Damasio, A. 2000. *Tapahtumisen tunne. Miten tietoisuus syntyy*. Helsinki: Terra Cognita.
- De Clerq, D. & Dakhli, M. 2009. Personal strain and ethical standards of the self-employed. *Journal of Business Venturing*. 24 (2009) 477–490.
- Fischer, O., Frenkel, D., Lurie, Y. & Nijhof, A. 2005. Stretching the Frontiers: Exploring the Relationships Between Entrepreneurship and Ethics. *Journal of Business Ethics*. 2005; 60: 207–209.
- Hannafey, F.T. 2003. Entrepreneurship and Ethics: A Literature Review. *Journal of Business Ethics*. Aug. 2003; 46 (2), 99–110.
- Harmeling, S., Sarasvathy, S.D. & Freeman, R.E. 2009. Related Debates in Ethics and Entrepreneurship: Values, Opportunities and Contingency. *Journal of Business Ethics*. (2009) 84:341–365.
- Harris, J.D., Sapienza, H.J. & Bowie, N.E. 2009. Ethics and entrepreneurship. *Journal of Business Venturing* 24 (2009) 407–418.
- Hartman, E.M. 2008. Socratic Questions and Aristotelian Answers: A Virtue-Based Approach to Business Ethics. *Journal of Business Ethics*. (2008) 78:313–328.

- Hellsten, S. 1996. Eettinen kasvatusta ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) 1996. *Kasvatuksen etiikka*. Helsinki. Oy Edita Ab, 51–66.
- Hetemäki, I. (toim.) 1999. *Filosofian sanakirja*. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1995. *Johdatus kasvatustieteeseen*. 4.-8. painos. Helsinki: WSOY.
- Hoffmann, D. 1996. Kasvatusta ja moraalit. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) 1996. *Kasvatuksen etiikka*. Helsinki. Oy Edita Ab, 7–18.
- Holmgren, C., From, J., Olofsson, A., Karlsson, H., Syder, K. & Sundström, U. 2004. Entrepreneurship Education: Salvation or Damnation? *International Journal of Entrepreneurship*, Vol. 8, 2004, 55–71.
- Husu, J. 2001. Teachers at cross-purposes: A case-report approach to the study of ethical dilemmas in teaching. *Journal of Curriculum and Supervision*. 2001, Vol. 17(1), 67–89.
- Hägg, O. 2011. *Yrittäjyysvalmennus ja yrittäjäidentiteetti*. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1618. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Hägg, O. & Peltonen, K. 2013. Towards conceptual understanding of entrepreneurial pedagogy. *Yrittäjyyskasvatuksen aikauskirja* 1/2013.
- Hänninen, V. 2003. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. 8. painos. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus. Saatavilla: http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen_Kerronnallinen_tutkimus.pdf. >Luettu 30.5.2013
- Ikonen, R. 2000. Mitä se on se 'kasvatusta'? *Kasvatusta* 2/2000, 118–129.
- Ikonen, R. 2006. *Yrittäjyyskasvatusta. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Jagger, S. 2011. Ethical Sensitivity: A Foundation for Moral Judgment. *Journal of Business Ethics Education* 8: 13-30.
- Kansanen, P. 1996. Kasvatuksen eettinen luonne. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) 1996. *Kasvatuksen etiikka*. Helsinki. Oy Edita Ab, 13–19.
- Keskitalo-Foley, S., Komulainen, K. & Naskali, P. 2010. Risto Reipas riskinottaja. Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen. Teoksessa: K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (2010). *Yrittäjyyskasvatusta hallintana*. Tampere: Vastapaino, 15–36.
- Komulainen, K. 2004. Suomalainen löydä sisäinen yrittäjyytesi – Kansa, kansalaisuus ja erot yrittäjyyskasvatuksen oppikirjoissa. *Kasvatusta* 5/2004, 392–406.
- Komulainen, K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M & Lappalainen, S. (2010). *Yrittäjyyskasvatusta hallintana*. Tampere: Vastapaino.
- Kujala, T. (2006). ”Ei pirise enää koulun kello” Kerronnallinen tutkimus opettajien ikäänymiskokemuksista. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1195. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kujala, T. 2008. Kerronnallinen tutkimus opettajan ikääntymisestä. Teoksessa. E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M. Värrä. (2008). *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 13–39.

Kyrö, P. (1997). *Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Kyrö, P., Hägg, O. & Peltonen, K. 2013. *Explorative research – an unexploited opportunity for entrepreneurship research*. In T. Mets, P- Kyrö, U. Venesaar & A. Fayolle (Ed.): *Entrepreneurship Research in Europe: Conceptual Richness and Methodological Diversity*. Edgar Elgar, 289–321.

Löytönen, Teija 2004. *Keskusteluja tanssi-instituutioiden arjesta*. Acta Scenica 16. Teatterikorkeakoulu. Yliopistopaino: Helsinki.

May, V. Narrative Analysis. Saatavilla:

<http://www.methods.manchester.ac.uk/methods/narrative/index.shtml> > Luettu 5.4.2013

McVea, J.F. 2009. A field study of entrepreneurial decision-making and moral imagination. *Journal of Business Venturing* 24 (2009) 491–504.

Ojakangas, M. 2001. *Pietas. Kasvatuksen mahdollisuus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Summa

Ojanen, M. 2011. Materialismin vaarat. Teoksessa T. Purjo & E. Gjerstad (toim.) 2011. *Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka*. Tampere. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print, 252–266.

Peltonen, K. 2008. Can learning in teams help teachers to become more entrepreneurial? The interplay between efficacy perceptions and team support. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, 3/2008, 297–324.

Puolimatka, T. 1999a. *Kasvatus ja filosofia*. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.

Puolimatka, T. 1999b. *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Puolimatka, T. 2004. *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Tammi.

Puolimatka, T. 2011. Elämän tarkoitus ja kasvatus. Teoksessa: Purjo, T. & Gjerstad, E. 2011. *Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka*. Tampere. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print, 12–32.

Rae, D. 2010a. Universities and enterprise education: responding to the challenges of the new era. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 17 No. 4, 2010, pp. 591–606.

Silvia, P.J. 2009. Looking Past Pleasure: Anger, Confusion, Disgust, Pride, Surprise, and Other Unusual Aesthetic Emotions. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2009. Vo. 3, No.1, 48-51.

Silvia, P.J. 2010. Confusion and Interest: The Role of Knowledge Emotions an Aesthetic Experience. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2010. Vo. 4, No.2, 75-80.

Shurden, S., Santandreu, J. & Shurden, M. 2010. Ethic´s Askew: A Case Study of Ethics In An Educational Environment. *Contemporary Issues in Education Research*. May 2010. Vol. 3(5), 53-58.

Tesfayohannes, M., Laurier, W. & Driscoll, C. 2010. Integrating ethics into entrepreneurship education: An exploratory textbook analysis. *Journal of Entrepreneurship Education*, Vol. 13, 85–106.

Zahra, S.A., Gedajlovic, E., Neubaum, D.O. & Shulman, J. M. 2009. A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing* 24 (2009) 519–532.

Värri, V-M. (2004). *Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. 5. painos.* Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print.

Wempe, J. 2005. Ethical entrepreneurship end fair trade. *Journal of Business Ethics*, 60, 211-220.